

మైరావణచరిత్ర.

(కాచనవిరచితము)

పరిష్కర్తలు

శ్రీ వి. సుందరశర్మ,

పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

శ్రీ ల. మహాదేవశాస్త్రి,

పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

ప్రకాశకులు

శ్రీ S. గోపాలన్, B.A., B.L.,

గౌరవకార్యదర్శి, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

NATIONAL ART PRESS
91, MOUNT ROAD, TEYNAMPET
M A D R A S — 18

PREFACE

The Saraswathi Mahal Library in Tanjore represents the synthesis of the three different cultural influences, the Tamilian Cholas, who ruled till the middle of the 18th century, the Telugu Nayaks who ruled till the middle of the 17th century and the Maharashtra Kings who ruled till the middle of the 19th century. This great cultural fusion was finally enriched still further by the impact of influences from the West, and of the East India Company. The contribution of Telugu Nayak Kings of Tanjore to what may be called the Tanjore school of Telugu literature, is tremendous and still remains to be fully assessed by the world of Telugu scholarship. Many of the Nayak Kings were themselves remarkable writers and it was but natural that they encouraged talented authors and also enriched their archives with rare Telugu works of their times. This is part of the explanation for the remarkable collection in the Telugu section of the Saraswathi Mahal, the other part consisting in the fact that Telugu continued to hold an honoured place under the Maharashtra Kings of Tanjore, some of whom like Raja Shahaji were reputed Telugu scholars and made frequent additions to the Telugu collection.

The following are some of the important Telugu works which we are publishing in a series.

1. Ramayanamu by KATTA VARADARAJU,
2. Taladasapranapradeepika by GOVINDA KAVI.
3. Andhra Kamandakamu by ZAKKARAJU, VENKATA KAVI.

4. Ragunathanayakaabhyudayamu by VIJAYARA-
GHAVA NAYAKA.
5. Rajagopalavilasamu by KALAYA,
6. Kusalavopakhyanam by RAMANARYA,
7. Dwipada Bhagavatamu (10th Skandha by) MADIKI
SINGANARYA.
8. Vipranarayanacharita by VIJAYARAGHAVA NA-
YAKA.
9. Ragunathaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA
NAYAKA.

Mairavanacharita, published in the following pages, was selected for publication mainly for its remarkable popular appeal. It is a folksong about Rama and Lakshmana being carried away at the instance of Ravana by Mairavana from Lanka to Patala Lanka, and their final rescue by Hanuman. We see from another text of the work available in the Madras Government Oriental Manuscripts Library, that KACHANA is the author of this work. He calls himself a master of the Dwipada metre. His father is stated to be MALLADI AYYALANNA and his mother LAKKAMAMBA. His place of residence is mentioned as CHELALURU in the northern parts of Srigriri, which can be indentified with Tirupati. The author has dedicated his work to CHENNA-KRISHNA, the patron deity of his place.

The whole story is told in simple and homely couplets. Our Pandits Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, who are both able Telugu scholars, have edited the work with critical notes and have also contributed an introduction which, we hope will be found valuable. They have removed scriptoral errors in the manuscripts as far as they could, except where they felt that correction would be of doubtful advantage. We hope that the Telugu speaking public will welcome this work as a valuable recorded version

of a well-known story, which holds our attention as much as the oriental epics.

We are grateful to the Government of Madras for the timely financial assistance given to us to preserve and bring to light the remarkable treasures in the Saraswati Mahal. We are especially grateful to our Premier Sri P. S. Kumaraswami Raja and our Education Minister Sri K. Madhava Menon for the keen interest they evince in our Library.

Tanjore, }
1950. }

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

తొలి పలుకు.

—: కవి ప్రకంగ :—

ఈ మైరానా చరిత్రను రచించిన కవి “కాచన” యని యూహించుట కొధారమున్నది. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి తాటాకులప్రతియందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. కాని మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారప్రతియందు కవి నామధేయము కన్పడుచున్నది. ఈ గ్రంథప్రతులును నేకకర్తృకములా లేక భిన్న కర్తృకములాయని చర్చించి చూచినప్పుడు పాఠభేదములున్నను, కథాసంవిధానపద్ధతి, శైలిమున్నగు వానినిబట్టి చూడ నేకకర్తృకమునియే నిర్ధరింపవలగుచున్నది. ఈ పరిష్కరణము శుద్ధముగా తంజావూరు ప్రతిననుసరించి యున్నది. కవినామ వంశప్రతిపాదకములగు పద్యములను మద్రాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిననుసరించి యథామాతృకముగానిందు పొందుపరుచుచున్నాము.

“కాళికగోత్రమున ఘనతకునెక్కి
సర్వ విద్యలయందుఁ జతురుడై యున్న
నలరంగ మల్లాది యయ్యలన్నకును
రమణిరత్నంబైన లక్కమాంబకును.
సొకనుతుఁడు ధీరుఁడు వంశాన్వయండు
శ్రీహరికులజుఁడు చిట్టయసోదరుఁడు
కఠమర్థి తోడుత కాచనను వాడ”

కాళిక గోత్రోద్భవుఁడగు మల్లాది ఆయ్యలన్నకును లక్కాంబకును జన్మించిన వాఁడు “కాచన” యని నీనినిబట్టి తెలియుచున్నది.

“..... శ్రీగిరి సుత్తరంబునను
విలసిల్లమైన యాచెలుబూరితోన
అవతారమైయున్నట్టి యహాత్ము

నాకులదై వంబు నన్నేలుసామి

హరిచెన్నకృష్ణుని నాత్మలోఁడలఁచి”

శ్రీగిరికి (తిరుపతియొక్క లేక శ్రీశైలమొక్క) ఉత్తర భాగమంతు “చెలులూరను” గ్రామమందున్న తన యిష్టమైనవను “హరిచెన్నకృష్ణుని”నికి కవి తనగ్రంథమునంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. అదేప్రతియంగు మరియొకచోట

“అరయ వాధేవల్లి హర్యభాగమున

దివ్యావతారమై తిరముగానున్న

అలలోకారాధ్యునాగమ వినుత

చెన్నకృష్ణుని నాడు చిత్తంబులోన”

అని కన్నదుచున్న వాక్యములఁబట్టి కూడ వాధేవల్లికి చెలులూరను నామాంతర మేమో? దీనిని నిర్ధరించు పట్లనాధారములు దొరకనందున దీనినిర్ణయభారము సహృదయులగు పండితులపై వదలి వేయుచున్నాము.

—: కథాభాగము :—

గండుప్రతులలోను కథాభాగము వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు వక్కాణించునట్లున్నది. కథాసంవిధానముకూడ సమానమే.

శ్రీసీతారాములపట్టాభిషేకసమయమున రామరావీంద్రములలో పేరెన్నికగన్న వీరులకు సమ్మానము జరుగును. హనుమంతుని పరాక్రమమునూ శ్రీరాముఁడు గొనియాడును. వసిష్ఠులవారు మధ్యనందుకొని—“ఓ రామా! నీకు హనుమంతుఁడు చేసినయుపకారములకు మేరయేలేదు. మైరావణుని మాయానిద్రయందున్ననీకును దెలియని యొక గొప్ప సాహసకార్యమును హనుమంతుఁడు చేయువాఁడు. ఆకథను చెప్పెదను వినుము.” అని యీ విధముగా వసిష్ఠులవారు మైరావణ చరిత్రమును శ్రీరాములవారికి చెప్పనట్లుగా కథనడచుచున్నది. మైరావణుఁడు తన దుశ్చరణుడగు రావణప్రేరితుడై రామలక్ష్మణులను హనుమంతుని వాలంపు కోటనుండి మాయావిధివలనవేషధారియై హనుమంతుని మోసగించి యపహరించుట; హనుమంతుఁడు తన తప్ప తెలిసికొన్నవాఁడై సాతాశీలంకకు వెళ్ళి మైరావణుని వధించి శ్రీరామలక్ష్మణులను విడిపించి తిరుకొనిడ్లచ్చుట యొదలుకొనల సంభవములిందు వర్ణితములు.

—: శైలి :—

మాకు దొరికిన రెండు మాతృకలను పరిశీలించి చూడ, ఈ రెంటికని మూలాధారమగు నొకమాతృకయుండిననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆ ప్రధాన మాతృకను జూచి వ్రాసిన వ్రాయసకాండ్రసృష్టియే యీ రెండు ప్రతులని కఠోక్తిగా చెప్పనగును. తప్పలను దొర్లించుటలో నిద్దఱు వ్రాయసకాండ్రును సరిసమానులై యున్నను, తంజావూరుప్రతి కొంత శుద్ధమై యొప్పుచున్నది. సంగ్రహింపవలసిన చోట వివరించియు, వివరింపవలసినచోట సంగ్రహించియు కథయొక్క నడక యెగుడుదిగుడుగానున్నను, మొత్తముమీద సౌలభ్యము, రమ్యత గ్రంథమునందు చాలభాగములందు కననగును. రచన సంస్కృతసమాస భూయిష్టమై ప్రబంధ శైలిననుసరించక పోయినను, వాడుకమాటలతో సాంపారి యున్నది.

మంజరీద్విపదకు చెప్పబడిన ఛందోనియమములను కవి పాటించి యుండ లేదు. కొన్ని చోట్ల ప్రాసయతులను కవి యుపయోగించియున్నాడు. “తుద మొదళ్లనుజంటి దూకు శబ్దంబు — వర్జించి” యను నియమమును నీకవి పాటించనే లేదు. తుదలందు ప్రాసములను గూడ పొందించలేదు. ఈ విధముగా మంజరీద్వి పదము కవి స్వేచ్ఛానుసారముగా నీకావ్యమున సాగించియున్నాడు. ఈ స్వేచ్ఛావర్తనయందును నొక మాధుర్యమున్నది. ఇదియే మాదృష్టి నాకర్షించినది. స్వేచ్ఛావర్తనమును కొరడు ఆంధ్రసాహిత్యరమణికిదియొక చిన్న యాధరణమై యుండగలదని మా నమ్మకము.

—: వి శిష్ట త :—

సాధారణముగా ద్విపదకవిత్వమునకు జనాదరణ మెందు. దీనికి “రంగ నాథరామాయణము” యొక్క బహుజనాదరణము ముఖ్యమైన యదాహరణ ముగా తీసుకొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమందు పల్లెపల్లెలోను జాతియ్యీతములు మంజరీద్విపదలోనే యున్నవి. ఉడుపులలోను, దంపుళ్ళయందును పాడు పాట లన్నియు ద్విపదలలోనేయుండుట మన మెఱిగినదే. అనాదిగావచ్చుచున్న దశరా పద్యములు కూడ నీతేగకు చేరియున్నవి. బాబ్బిలియుద్ధము, బాలనాగమ్మకథ, పాముపాట, కుకలాయకము మొదలగు గీతములకున్న ప్రచారము పెద్ద పెద్ద ప్రబంధములకుండుటలేదు. మంజరీద్విపదబద్ధమైన విశిష్ట కావ్యమిదివరలో నెక్కడను కానరాలేదు. ? అలాంటిను బహుదోషభూయిష్టమైనను, ఈచిన్ని

పాత్తము పూర్తి చేయునని మాయాశయము. ఈ విషయమునుద్దేశించియే మేమీ మైరావణచరిత్రను ప్రచురించితిమి.

—: పరిష్కరణము :—

మేము గ్రంథాంతరసహాయమున సరిదిద్దినయపపాఠములను ఫుట్ నోట్సుతో నిచ్చియున్నాము. కొన్నికొన్ని చోట్లలుస్తమైన భాగములను పూరించుపట్ల, ఆ యా భాగములు బ్రాకెట్లమూలముగా చూపింపబడినవి. యతిభంగములు గణ భంగములు నూత్నముగా పరిశీలింపబడినవి. అచ్చు పొరపాట్లను తప్పొప్పుల పట్టికలో చూపించితిమి. అట్లుండియు ననేకతప్పులు దొర్లియుండును. కావున పండితులును సహృదయులును ఈమాయుద్యమమును ఆదరింతురుగాక యని ప్రార్థన.

సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

1950.

}

పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

పుట

కథాపారంభము	1
శ్రీరామచంద్రుడు హనుమంతుని పరాక్రమమును వర్ణించుట	6
శ్రీరామనకు హనుమంతుని పరాక్రమమును వసిష్ఠుడు తెల్పుట	11
రావణుడు తన భంగపాటును దలచి విచారించుట	„
రావణుడు మైరావణుని రప్పించి మంత్రాలోచనము జేయుట	12
మైరావణుడు దశకంఠునకు బుద్ధిచెప్పట	15
విభీషణుడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁజెలిపి హెచ్చరించుట	16
సుగ్రీవుడు హనుమదాదులను బిలిచి మైరావణునిగుఱించి చెప్పట	17
హనుమంతుడు వాలంపుఱొట్ట నేర్పఱచి రామలక్ష్మణులఁగాచుట	18
మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁగాలికి బలియిక్తునని పఱుట	„
మాతంగి మైరావణునకు హితమును జెప్పట	„
మాతంగిమాటలకు మైరావణుడు బదులు చెప్పట	21
మైరావణుడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో రామలక్ష్మణులను దెచ్చుటకు బయలుదేరుట	22
ఘటితుని రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమరసి రమ్మని మైరావణుడు పంపుట	28
మైరావణుడు ఘటితునికి రోషము పుట్టునట్లు నొవ్వనాడుట	24
నూదిముఖుని దంభోక్తులు	25
నూదిముఖుడు వాలంపుఱొట్ట దరిఁజేరుట	26
నూదిముఖుడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని మైరావణునితో మొఱు	„
వెట్టుకొనుట	„
మైరావణుడుపాయంతరముల నాలోచించుట	27
మైరావణుడు విభీషణుని యాకారంబునువాల్చి కొటవద్దఁజనుట	28
మైరావణుడు హనుమంతుని మోసగించుట	„
హనుమంతుడు మైరావణుని వార్తలను విని చింతించుట	30
మైరావణుడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరించుట	„
హనుమంతుడు రాజులఁగానక చింతించుట ; సుగ్రీవుడు హనుమంతుని మందలించుట	82
హనుమంతుడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట	88
సుగ్రీవుడు హనుమంతుని కాంతింపఁజేయుట	„
హనుమంతుడు విభీషణుని బలుతెఱంగుల నిందించుట	„
సుగ్రీవుడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పట	84

సుగ్రీవుఁడు విభీషణునివలన మైరావణుని మాయల నెఱుంగుట	...	85
హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలువిని వాపోవుట	...	86
అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యముఁజెప్పట	...	87
విభీషణుఁడు హనుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁబోవు మార్గమును జెప్పట	...	40
మత్స్యవల్లభ మరుత్సుతుల యుద్ధము
హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు వాశ్చర్యపడుట	...	41
హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట
మత్స్యవల్లభుఁడు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పట	...	42
మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాఢికి బలియివ్వఁబ్రయత్నించుట	...	45
మైరావణుని చేతలకు దోర్దండి వగచుట	...	46
అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమును జెప్పి తన నిజరూపమునుఁజూపి నమ్మించుట	...	47
దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును చెల్పుట	...	49
హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి మైరావణుని గుఱించి వివరముల నడుగుట	...	51
దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును హనుమంతున కెఱుకపఱచుట
హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును దాల్చి పాతాళలంకను బ్రవేశించుట	...	53
మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట	...	54
హనుమంతుఁడు దోర్దండిసుతుఁడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁజెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట
హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుటకై పాతాళలంకను బ్రవేశించుట	...	56
హనుమంతుఁడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటను నూదిముఖుఁడు మైరావణున కెరుక పఱచుట	...	57
మైరావణుఁడు వృత్తాంతమెల్ల నరసి హనుమంతునితో యుద్ధమునకుఁ గడలుట
హనుమంతుఁడు శతబిహ్వది రాక్షసులను మడియించుట	...	59
హనుమంతుఁడు జంబుమాలిని జంపుట	...	60
హనుమంతుఁడు అగ్ని కేతుని బరిమార్చుట	...	61
మారుతిమైరావణుల యుద్ధము
హనుమంతుఁడు మైరావణుని సంహరించుట	...	68
మారంగి విలపించుట	...	70
హనుమంతుఁడు మారంగి నూరార్చి నీలమేఘ రూపకతులకుఁ బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టుట	...	71
హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణ సహితుడై మత్స్యవల్లభుని సాహాయ్య మునఁ గొలను దాటి వానరసేనలఁ గలియుట	...	78
శ్రీరామభద్రుఁడు హనుమంతునిఁబొగడుట	...	74

మైరావణచరిత్ర.

కథాప్రారంభము.

శ్రీ రామచంద్రుఁడాశ్రితవత్సలుఁడు
 కారుణ్యజలనిధి ఘనయశోధనుఁడు
 సుజనరక్షకుఁడును సుగుణభూషితుఁడు
 నమరారపతిఁ గాల్చి యర్ధితోనపుడు
 రాజచిహ్నంబులు రమణతోఁదాల్చి
 యంతనయోధ్యకు నతివేగవచ్చి
 పరఁగవస్థిషుని పదములకెఱఁగి
 వలనొప్పఁగైక నివాసంబుఁజొచ్చి
 దండప్రణామంబుఁ దగనాచరించి
 పిదపనుమిత్రుఁ బ్రియముతోఁమ్రొక్కి
 మఱివచ్చి కౌసల్యమా¹ళిగఁజొచ్చి
 తనతమ్ముడునుఁ దానుఁ దనపత్ని²వేగఁ
 జనుదేరఁగౌసల్య చర్చించి చూచి
 జడలు వల్కలములు చిన్నబోకయునుఁ
 దబసేవేషంబులఁ దనరారుచున్న
 తనతనయునిఁజూచి తలఁపులోనపుడు
 గవునఁ దనభర్త వగువుఁజింతించి

యున్నట్టి తనుతల్లి నూరార్చి పిదపఁ
 గొమరొప్పుదగువారిఁ గుశలంబులడిగి
 తనకు మ్రొక్కినఁగని తద్దయు వేడ్క
 సీతామహాదేవిఁ జెలఁగిదీవించి
 మందిరాభ్యంతర మణివేదియందుఁ
 గూర్చుండిరెంతయుఁ గొమరుదీపింప.
 ఆ విభీషణునకు నగచదులకును
¹నంగద సుగ్రీవ యాంజనేయులకు
 భద్రవీరంబులఁ బఱఁగఁజెప్పించి
 యంత ²రాముడు పరమానంద ³మంది
 భరతశత్రుఘ్నులు ⁴భక్తితోఁ గొల్వఁ
 గరువు రోగభయముఁ గలుగఁకప్పదును
 దనకు వర్ణాశ్రమధర్మముగల్గి
 పరిపాటిఁదప్పక బహువిధోపాయ
 పరిపూర్తిమై భూమిఁబాలింపుచుండె.
 నిత్యకల్యాణములే నిత్యసంపదలుఁ .
 గలిగి వేదధ్వనికలితమై యవుడు
 నిత్యోత్సవంబుల నెగడునప్పురము.
 పరమసంప్రీతితో భానువంశజుడు
 చెలువొండఁడమ్ములు చేరి కొల్వఁగను
 మఱికోన్నిదినముల మనుజేశ్వరుండు
 తనరంగ సుముఖుడై తరుచరసేనఁ
 బనుపంగవలెనని యాత్మలోఁడలఁచి
 భరతుని దెనుజూచి వలికె రాఘవుఁడు.

¹సుగ్రీవుడంగదు సుషేణాదులకును. ²రాఘవుండు. ³దేగుచు ⁴బలసితను.

“ కపిసార్వభౌములు ఘనబలోద్దంఘ
లతులితసాహసులలసి యున్నారు
వలనొప్పు వారి నివాసంబులకును
నతిభక్తితోడత ననుపంగవలయు
నటుగానఁగొలుపుకు నాయిత్ర పడుఁడు.”

పరఁగ శత్రుఘ్నునిఁ బనిచెనాక్షణమే
పనిచిన సంప్రీతిఁ బరఁగనా కపులఁ
గొమరొప్పఁబిలిపించి కొలువుఁజూటాన
గంధంబు పన్నీరుఁ గలుపఁగఁజేసి
దివ్యలు ముట్టించి దివ్యంబులైన
ముత్యాలముగ్గులు ముదమొప్పఁబెట్టి
మణిమయదీప్తుల మహిమఁజెన్నొండ
సమ్ముఖంబునకును సరగఁదెప్పించి
పఱపించి వేడుక భద్రప్రీతంబు
మానుగాఁబెట్టించి మణివేదియందుఁ

• గరమర్థి వవరత్నగద్దె వేయించి
హితుల మంత్రుల పురోహితుల నాశ్రితుల

¹వరవసిష్ఠాదుల వరుస రప్పించి

కవిబుధపాటక గాయకాదులను

80

భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగరప్పించి

తెఱఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులఁ

దంత్రజ్ఞులను వీరదండనాయకుల

గణనకుమించిన గజ²వాహకులను

³సతిరథముఖ్య మహారథికులను

ప్రియ మొప్ప నందఱఁబిలిపించిరవుడు.

రంజిల్ల పజ్జనుబ్రద్దలువారు

బడవాళు మొదలుగా పరమహర్ష మున

¹ రాయభారుల వేడ్క రాజముఖ్యులను

రప్పించికొలు వుండిరావేళయఁదు.

అంతలో రఘురాముఁడానందమొంది

చెలువొప్పు బన్నీట జలకమ్ములాడి

కన్నారినామముఁగర మొప్పదీర్చి

దివ్యాంబరంబులఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి

యలరు శ్రీపాదాలనందెలుఁ బెట్టి

నూతనంబుగ మొలనూళ్ల నమర్చి

కంకణాబులు రత్నఖచిత మైనట్టి

బాహుదండంబులఁ బద్మలోచనుఁడు

పథకంబు నురమున బాగుగాఁబెట్టి

రవికోటిదీవుల రంజేల్లుచున్న

రత్నకీరీటంబు రవికులోత్తముఁడు

శిరసున ధరియించి చెలువుదీపింప

మదనకోటిప్రభా మహిమఁజెన్నొంది

విప్రులుదీవింప వేదమంత్రముల

² నక్షత్రలో చల్లరి యతివేడ్కతోడ.

నగరువెల్వడి వచ్చినరలోకవిభుఁడు

పరఁగంగ మంగళపాటకులో పొగడ.

వలనొప్పఁగొలుపుకు వచ్చిరాఘవుఁడు

సింహాసనంబునఁ జెలగీకూర్చుండి

చెలువొండఁ దమ్ములు చేరికొల్వఁగను
 నఖిల¹ కా రాధ్యుడనురాంతకుండు
 నగుఁ త్యకల్యాణుడమితవిక్రముఁడు
 రాఘవుడభినవరాజశేఖరుఁడు
 వర్ణాశ్రమంబుల వరుసఁజాలించి
 బహువిధశాస్త్రముల్ పరఁగువిద్యలనుఁ
 బరికించి సంతోషపారీణుడఁగుచు
 వెలయంగ వానరవీరులఁజూచి
 చిత్త¹ మురంజిల్లఁ జిరునవ్వునగుచు
 సంతోషమునఁ గృపా² సంరం భముననుఁ
 దలఁపున మోహంబుదై వారుచుండ
 వలనొప్పఁబలికె నావాలిమర్దనుఁడు.
 “మీరును హత్ములు మీరుబల్లిదులు
 మీరుచేసినమేలు మేదినిమీఁడ
 వెలయంగ³ రాక్షస వీరులతోడ
 రావణాదుల నెల్ల రణభూమిఁజంపి
 జానకిఁజేకొంటి సంతోషమునను.
 పరఁగంగఁ(దీర)ని బంధువుల్ మీరు
 తగనిక్కడికివచ్చి తడవాయనింక
 మినివాసములకు మీరేగుడనుచు
 సుగ్రీవుఁడాదిగా శూరులనెల్లఁ
 బిలుపించి వేర్వేరఁ బ్రియములఁజెప్పి.
 కరముర్ధిఁడగినట్టి కట్నంబులిచ్చి
 హనుమంతుఁగొనియాడియతనిరప్పించి

కరుణించి వేడ్కతోఁగొనిటంజేర్చి
 యర్ధాసనంబున నాతనినునిచి
 పెలయఁగఁగొలువెల్ల విస్మయంబండఁ
 గొమఱొప్పచునువంశకులగురుండైన
 సంయమింద్రునిఁ జూచి చయ్యనఁబలికె.

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతుని
 పరాక్రమమును వర్ణించుట:—

“ వరమునిశ్రేష్ఠ ! యీ వాయునందనుఁడు
 యెంతవాడనవచ్చు నిండఱిలోన
 హనుమంతుఁడనఘుఁడు నాత్మబంధుండు
¹నొనరంగఁజేసిన యుపకారమునకుఁ
²బ్రత్యుపకారంబు వశమెచేయంగ,
 చెప్పెదనీతండు చేసినలావు
 భూసుతఁగోల్పడి పొలుపొందవచ్చి
 పంపానదీతీరప్రాంతంబునందుఁ
³గణంగినాతోడు లక్ష్మణుడుండఁజూచి
 భానుతనూజుండు భయమందుటయను
 వలదనివారించి వనచరేశ్వరుఁడు
 కడుభక్తి మేమున్నకడ కేగుదెంచి
 యతనివృత్తాంతము నంతయుఁజెప్పి
 పరఁగనాతని మాకుబంధుగాఁజేసి
 సీతభూషణములఁ జెలువొండఁజూపె.

60

¹ ఆవాలిమర్దించియూ² రవిసూనుఁ
 బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బతిగానుజేసి
 కపిసేనలన్నియుఁ గరమర్ధిఁగూర్చి
 వెరగొప్ప జానకి³ వెడకఁబుచ్చుటయు
 ముదమొప్ప⁴ నావ్రవేలిముద్రికఁగొనుచుఁ
 దారాసుతునితోడఁ దరుచర్లతోడ
 వెలయుదక్షిణ భూమి వెదుకంగఁబోయి
 యంబుధిఁగడ కేఁగి నుండఱనునిచి
 యరయగుముద్రంబు నవలీలదాటి
 తానొక్కరుఁడైపోయి తగలఁకఁజొచ్చి
 చొరరానిచోట్లకుఁ జొచ్చిశోధించి
 కలయనంతటఁ జూచి కానంగరాక
 వడలక⁵ దనుజేంద్ర వనములోపలను
 జానకిఁబొడగాంచి చతురుఁడై నిలిచి
 ముదమొప్ప నావ్రవేలి ముద్రికనిచ్చి
 వెలయసీతకుఁ దనవృత్తాంతమెల్ల
 నెఱుఁగించి మాయున్ని నెఱుఁగించి పిఁకప
 ధరణిజమద్యోని తాపంబు⁶ మాపి
 యాయంతియిచ్చిన యాన⁷ వాలంది
 వనితచేనధికపు⁸ వరములు వడసి
 సంతసంబునఁజని చదురుఁడై మెఱసి
 వడలక దనుజేంద్రు వనమెల్లఁబెఱికి
 వనసాలకులఁజంపి వాయునందనుఁడు

నెనయనగ్రణ్యుల కేపురజంపి
మహినొప్ప నేడ్గురు మంత్రినందనుల
నరయంగఁదునుమాడి యక్షయజంపి

80

¹శక్రాంతోఽహోరి చాలనొప్పించి
బ్రహ్మస్త్రనిహతి కేబద్ధుడై పోయి
యాసభాంతరమున నతనిభజించి
వానియాజ్ఞకుఁ దనవాలమొప్పించి
నెరయలంకాపురి నిగుఱుఁగావించి
తిరుగజానకి చేతదీవెనలంది
పటుభుజశక్తిమై పశ్చిమద్వార
ముననున్నలంకణి ²మొక్కపోజేసి
యరుదై నజలనిధి నవలీలదాటి
యంగదాదులఁగూడి యలరుచువచ్చి
రవినుతునకుఁ దమగా ³కనుఁదెలిపి
సీతమాటలుఁదెల్పి సేమంబుఁజెప్పి
మగువశిరోమణి మాకునందించి
వెలయంగ మామది వేదనఁదీచి
తరుచర సేనతో ⁴దరలితావచ్చి
వలనొప్ప నలునిచే వార్ధిఁగట్టించి
యావిభీషణునకు నభయంబులిచ్చి
వనచరసేనల వార్ధి దాటించి
లంకపై విడిపించి లావులుమెఱసి
దనుజాధిపతులఁ దనవాలతతుల

90

నరుదుగాఁ జెండాడి యావహంబునను
 వాయువుత్రుడుగాన వాయువుకరణిఁ
 దగనన్ని దిక్కులఁ దానయైయుండి
 యెచ్చోట¹ నరసిన నచ్చోటఁదానె
 యుద్ధంబుఁజేయంగ నురుభుజబలిమి
 నింద్రాదిశరహతి వేదనబొంది
 కపిసేనలన్నియుఁగలఁగి మూర్ఛిలై.
 సౌమిత్రియును నేము సహితంబుగాఁగ
 నతిదై న్యవృత్తిమై నలయుటఁజూచి
 దైవవరంబునఁ దరుచ రేశ్వరుఁడు
 మూర్ఛనొందడుగాన ముదముదీపింప
 వలనొప్ప నాజాంబవంతునిచేత
 నలర సంజీవనీయాశాపదంబెఱిఁగి
 యతి వేగమునఁబోయి యాశాధాచలముఁ
 బెఱికి చక్కిటనిడి పెంపొండఁదెచ్చి
 పరఁగంగఁగఁడటి ప్రాణంబులెత్తి
 సౌమిత్రిప్రాణంబుఁ జయ్యననెత్తి
 కరమర్థినామదికలఁకెల్లఁదీర్చి
 యెనయంగ నాప్రాణమెత్తెనత్తరిని
 హనుమంతుఁడెంతవాఁడనవచ్చునరయ
 నతనిఁబ్రస్తుతిచేయ నెవ్వరి వశము"
 అని యిట్లు రాఘవుఁడనిలజఁబొగడ
 వరవసిష్ఠుఁడు రామవసుధీశుకనియె.
 "రాజీవదళ² నేత్ర ! రఘురామచంద్ర !

సంగ్రామబలభీమ ! జయమనోధామ !
 సీతామనోరామ ! శ్రీరామ ! రామ !
 కొమరొప్ప హనుమంతుఁ గొనియాడితివుడు
 యిదియు విచిత్రమా యినవంశతిలక !
 యరయరాజుల 'తోడ నాలంబులోనఁ
 జంచలింపక లావు సేయంగవచ్చుఁ
 బతిపేరుగొని నిల్చి బవరంబులోన
 నధికునినైన మారవలింప వచ్చుఁ
 బతిలేకఁ గార్యఁబుఁ బరఁగనేకాకి
 చింతింపవచ్చునే శ్రీరామచంద్ర !
 చెలఁగి మీయెవలను జేసినలావుఁ
 బొగడితి రఘురామధూవర ! నీవు
 నరయనీతని లావుకచ్చెరు²వొండ
³నున్నవారండఱు చిన్నవారిందు
⁴నెన్నఁగ నెక్కువో నీతనిలావు
 వినవయ్య చెప్పెడ విశ్వలోకేశ !
 పగలెవ్వఁడైనను బంతంబు మెఱసి
 చెలఁగి కయ్యంబులు సేయంగవచ్చు
 నాయర్థరాత్రి మీ⁵కైనఁ బోరామి
 కీతఁడుఁ దీర్చెఁగా కితిరుల తరమె
 యాఁతెరంగంతయు నర్కజాడెఱుఁగు
 నిజయోగమునుఁ జేసినేమెఱుంగుదుము"
 అనవుడు రఘురాముఁడాశ్చర్యమంది

110

¹ నెదుట. ² వుదలఁప. ³ వున్నవారందు నిటు చిన్నవారందు. ⁴ యెన్న చెప్పంగ
 నెక్కుండితనిలావు.

ముకుళితహస్తృడై ముదముదీపింప
 నదియెవ్విధంబటులానతీవలయు
 ననిప్రణమిల్లిన నమ్మునీశ్వరుఁడు
 రాఘవుడెసఁజూచి రమ్యాత్ముడగుచు
 వెలయనావనచరవృత్తాంతమెల్లఁ
 జెప్పంగ దొణఁగె¹ను జెవులూరనంత.

—: శ్రీరామునకు హనుమంతుని పరాక్రమమును
 వసిష్ఠుడు తెల్పుట :—

పరఁగంగ లంకపై భానుకులేశ !
 విడిసి యుద్ధముచేయ వెలయంగ మీరు
 “పెక్కురక్కసులనుఁ బేర్కొని చంపి
 మర్కటసేనలు మలయుచుండఁగను
 దనమది బెగఁదొంది దనుజనాథుండు

రావణుండు తన భంగపాటును దలఁచి విచారించుట :—

“పరఁగ (శ్రీ)రాముని బాణాన్నిచేత
 భస్మమైపోయిరి పటుభుజబలులు
 “అతికాయుండును నామహాకాయుడరయఁ
 గుంభకర్ణాదులు కూలిరి ధరణి
 దురములోని పిపులద్రోలి నిర్జంఘఁ
 జాల నాఘనశక్తి¹ జనుదెంచుఘనులు
 వాయుతనూజుండు వనచరోతములు

య మిశ్వరుడు. . ² పెక్కుండు రాక్షసుల. ³ భుజాభటులు.
 ండు మహాకాయుండు. ⁴ చేన్పొందు.

ధట్టించి గెలువంగఁ దరముగాదింక;
 కడఁగి మహాత్పాతకారణముగటఁ
 జెలఁగిరాముఁడు జెంపుసేయడుగాని
 యదుగాదివ్యాత్రు¹ హస్తఁడౌనేని
 యొక్కటఁదెగ²టార్చు నొనరంగనన్ను
 నావిభీషణుతోర్కెలన్ని సిద్ధించు
 పరఁగఁ గుండిన విని పరులు నవ్వుదురు.”

—: రావణాఁడు మైరావణుని రప్పించి
 మంత్రాలోచనముఁజేయుట :—

అనిభయంబునునొంది యాత్మలోపలను
 జింతించి తలపోసి చిత్తంబు కలఁగఁ
 బరఁగ మామోపాయబలమునఁగాని
 వీరుల గెల్వంగ వెరవుగానుచు
 మదిసంతసంబొంది మహిరావణుఁడు
 అధికమామోపాయుడతిసత్వధనుఁడు
 నాభుజబలిమిగా నమ్మినవాఁడు
 పాయనిచెలికాఁడు పరమసాహసుఁడు
 ఆతనిచేఁగాని³ యర్కవంశజుల
 నరయగెల్వంగరాజుని నిశ్చయించి
⁴ రావణుడవుడు మైరావణుడలఁచె.
 తలఁచినంతట వాఁడుతనమదిలోన
 నతిసంక్రమంబున నానందమొంది
 దశకంఠు⁵ డిట్లెలఁ జలఁచెనోయనుచు

¹ మందుకొనెనని. ² జూచు. ³ యినకులోత్తముల. ⁴ రావణుడప్పుడు. ⁵ దిదియా

మంత్రిసమేతుడై మానుగావచ్చి .
 దశకంఠముండఱఁ దడయక నిలిచి
 “యేమి రావణ ! నీకు నింతకార్యంబు
 పుట్టెను దలఁచితి పాలుపొంద నన్ను !
 పంపుమేపనియైనఁ బరఁగఁజేసెదను
 చొరవనీశ్వరుకైనఁ జోపుడుఁబెడుదు
 బ్రహ్మాదిసురలను బట్టి భర్జింతు
 నాపోశనముఁగొంఠునంబుధులెల్లఁ
 గులపర్వతంబులఁ గుదియించిపెటికి
 తోరంబుగాఁబెట్టి దొంతులుపేర్తు
 ధర నెల్లఁబిడికిట దర్పించిపట్టి
 పొడిపొడిగాసేతుఁ బొంకింబుమెఱసి
 నీవేలవెఱచెదు నిఖలైకవీర !”

అనవుండు దశకంఠఁడాత్మలోనుబ్బి
 యతనికొఁగిటఁజేర్చి యథాసనమున
 నతివేట్కఱ్ఱోనిల్పి యతిముడంబెసఁగఁ
 దనపూర్వకథ నెల్లఁ దగఁజెప్పఁదొడఁగె.
 “వినుమహిరావణ ! విశ్వలోకమున
 రఘువంశశిలకులు రామలక్ష్మణులు
 తమతండ్రిపనువున దండ కాటవిని
 చెలఁగి తపోవృత్తి² చేనొప్పుచుండఁ
³ జెన్నొందనొకనాఁడు చెల్లిశూర్పణఖ
 వారలమదిఁగోరివచ్చినచిహప
 రాముఁడు సామిత్రి నలవేడ్కఁ జూచి

యెందుండివచ్చెనో యీ¹ మోహనాంగి
 శిక్షింపమనవుడు చెలగియాక్షణమె
 ముక్కులుఁ జెవులును మొందుగాఁగొట్టి
 ఖండించి పంపిన ఖరుడు కోపించి
 దండెత్తి సోయిన దర్పంబు మెఱసి
 దూషణత్రిశరలతో వారిజంప
 (బంగరులేడిగాఁ బంపిచూచు)
² బంధుమర్దకులనుఁ బడతితోఁజెచ్చి
³ జనకతనూజనా చపల లోచనను
 జెఱఁబెట్టి తెచ్చితిఁ ⁴ జెడ్డకోపమున
 (నినకులోత్తములంతనీవార్త నెఱఁగి)
 వానరసేనతో వార్ధిఁగట్టించి
 యీలంకపై విడిసి యిట్టిరాక్షసులఁ
 బెక్కండ్రఁజంపిరి పృథ్వివికంపింప
 బలియురు పెంక్కండ్రు పడిరి భూస్థలిని
⁵ పటు విభీషణుడంతఁ బగవారిఁగూడె.
 అటుగాన నీప్రాపునర్థించియేను
 చలముననాపగసాధింపవచ్చు
 నని నిశ్చయం⁶ అంది యాత్మలోనుబ్బి
 నినుడలఁచితి నేను నిఖలైకవీర!"
 అనమహిరావణుఁ జాత్మలోపలను
 గనుఁగొని పల్కె నిష్కపట భాషలను

150

—: మైరావణుడు దశకంతునకు బుద్ధి చెప్పట :—

“వినవయ్య రావణ ! వీరపుంగవుడ !
 యిదియేల యెరుగ వే యిట్టి కార్యంబు
 జేయఁగనుచితమే చింతించి చూడఁ
 బరభామఁ దెచ్చుట పంతమే నీకు
 సకలకాశ్రమముల సకలధర్మముల
 (నెఱఁగిన వాడవు యేమందు నిన్ను)
 పరసతిపై దృష్టి పాపకర్మంబు

¹ తగఁబరసతిఁగూడఁదలఁచినవాఁడు

160

పాలుసొందగా భువి పురుషాధముండు.

వెట్టివాఁడైనను వీటిఁడియైన
 బండ²యైయున్నను బాపాత్ముఁడైన
 బుద్ధిహీనుండైన భువనంబులోనఁ
 జెలువొండఁడనవాఁడు చెప్పినబుద్ధి
 వినవలెనటుగాక వినకుండనేని

యొనరంగదానికి నుత్తరంబిచ్చి
 పరగంగఁబ్రయములుఁ బలుకుదుగాని
 తనవారి విడుతురా తగబుద్ధిమాలి
 పాలుసొందఁదరువునఁ బుట్టినకాఖ
 పరగంగఁదరువునుఁ బాసి పోయినను

³ దిక్కుతారంబుతో నలరంగఁజేరి

పడపడి తరువులఁ బట్టిచెండాడుఁ

• దదలఁదలఁపపు ధనుజాధినాథ !

¹ మృహించి పరసతి ముగిగూడదలచు. ² వాండైనను. గొనకొనియవికుటారం.

• బునగూడి.

తన నెనరొరునిచేడగఁగోలుపోయి
 జయముఁగోరెడువాఁడు చపలుఁడుగాఁడె
 అటుగానపాలస్త్య! యావిభీషణుని
 విడిచినప్పుడే నీవు వీడిడినైతి
 కాదె; నీవెఱుంగని కార్యంబుగలదె”
 అని నీతివాక్యంబులతనికిఁజెప్పి
 పంక్తికంధరుఁజూచి పడపడి యనియె
 “కడచినకార్యంబుఁ గలవెతలపోయ
 బుద్ధిచెప్పితిగాని భువనైకవీర !
 యిదెకొనిపోయెద నినకులొత్తములఁ
 బరగంగ నాయట్టి బంధుఁడుకలుగఁ
 దలఁక నేటికి నీవు తళకంధరుండ !
 యేమరకుండుమీ” యనిసాగిపోయె.
 అంతలో నీవార్తలంతయుఁ దెలిసి
 యావిభీషణుపత్నియైన యాసరమ
 పరఁగఁగ నొయ్యనఁ బన్నరులచేతఁ
 బాలుపొంద నీవార్త పుత్రేరనచట
 విని విభీషణుడతివిస్మయంబునను
 దనమదిలోన నెంతయు బెగఁజొంది
 యతిసంప్రభమంబున నర్కజఁజూచి

170

—:విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁదెలిపి
 హెచ్చరించుట :—

“వినవయ్య సుగ్రీవ! వీరపుంగవుడ!
 యిదియొక్క యుత్పాత మిప్పుడువుట్టె

మహిరావణుండను మనుజాశనుండు
 దశకంఠపనువున ధరణీశ్వరులను
 మునుకొని పాతాళమునఁ గొనిపోవ
 నాతఁడు పసిబూని నట్లేగినాఁడు
 వానిఁగానఁగరాదు వనజానకై న
 మాయల మతముల మంత్రయంత్రముల
 నధికుఁడతనిగెల్వ హరిహరాదులకుఁ
 దరముగాదటుగాన ధరణీశ్వరులను
 గావఁగలేనయ్య కపికులోత్తముఁడ!
 చెలువొండ వనచరసేనలనెల్ల
 వెలయంగ దగ్గఱ విడియంగఁజేసి
 యరుగుము నీవింక నన్నిదిక్కులకు”

180

—:సుగ్రీవుడు హనుమదాదులఁబిలిచి

మైరావణునిగుఱించి చెప్పట:—

అనవుండు సుగ్రీవుఁడతిసంభ్రమమున
 హనుమంతు మొదలుగా నందఱుంబిలిచి
 “యీవార్త వింటిరే ! యిందఱు మీరు
 కరమర్థి రాజులఁగావంగవలయు”
 అనవుండు కపివీరులవుగాక యనుచుఁ
 బోయి యనిలజని బుద్ధిసూహింప
 నంజనాసుతుఁడంత నటకేగుదెంచి

—:హనుమంతుడు వాలంపుకోటనేర్పఱచి

రామలక్ష్మణులఁ గాచుట:—

కొమరొప్ప వాలంబుఁ గోటగాఁదీర్చి
పాతాళమునఁగొంత ప్రబలంబుగాఁగ
మింటికినెగయించి మిన్న ముట్టించి
వజ్రపంజరముగావడిఁ జాట్టుముట్టఁ
(జెలువొండ వానరసేనలప్పుడును)
నత్యంత శూరులై యందుంకిరంత.

190

—:మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁ

గాలికి బలియిత్తునని పల్కుట:—

మరిగంధ్రమంబున మహిరావణుండు
డళకంతుపనిబూని తనపురికేఁగి
తననివాసముఁజొచ్చి తనపత్నిఁబిలిచి
పాలస్త్యుపగతుల భానువంశుజులఁ
బరఁగంగఁగొనివచ్చి భద్రకాళికిని
బలియిత్తునేడు నాపంతంబుమెఱయఁ
గొమరొప్ప నీవింట గృహదేవతలను
నర్చింపు మనవుఁడు నభీతిఁబొంది
మాతంగి చలియించి మహిరావణేశుఁ
గనుఁగొని పలికె ¹ గద్గదకంఠి యవుడు.

—:మాతంగి మైరావణునకు హిగమునుజెప్పుట:—

ఇదిమేమి రావణ! యీవిచారంబు

చింతింపఁ దగునయ్య చల్ల బోనేడు
 పనిలేని పనిసీకుఁ బగయేటికయ్య
 ఒరుఁబగ నీమీఁద నూహించుకొనుట
 బుద్ధియెరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొనుట
 నీతివిరోధంబు నిఖలంబులోనఁ
 జెప్పెద వినవయ్య శ్రీరాఘవుండు
 పరఁగరావణుఁ ¹ బాధఁబడలేక వేగ
² మురహరితోనురల్ మొఱుఁబెట్టుకొన్న
 కారణచశమునఁ గౌశల్య³ యందుఁ
 బుట్టెనాదనుజులఁ బోకార్చుకొఱకు
 నటుగాన నరుఁడుగాఁడతఁడు శ్రీవరుఁడు,
 పిన్నప్రాయమునాఁడు పెర్క్కిగౌళికుఁడు
 యాగసంరక్షకై యర్ధి⁴ంచుటయును
⁴ ననుజులయ్యునితో నటఁగూడివేడ్కఁ
 దనతండ్రి వసుపునఁడగ మునీశ్వరుని
 • పనిపూని యటుబోయి పంఠంబుమొఱయఁ
 బరఁగ నుపాహుని భస్మంబుచేసి
 తాటకిఁదెగటార్చి తడయ⁵క వేగ
 మారీచుఁ ⁶ బోద్రోలి మహిమచెన్నొండ
 యసఁగంగ మునివరు యాగంబుఁగాచె
⁷ సకలదనుజులనుఁ జావంగఁగొట్టు
 దివ్యబాణంబులఁ దెఱఁగొప్పవడసి
 వలనొప్ప నామునివరునితోఁగూడి

200

¹ శ్రీబాధలకుగాక. ² ముదమునప్రిదకులు. ³ కలన. ⁴ అయ్యునిసహితుడై
 రాజులువేడ్క. ⁵ కామణమె. ⁶ పొదలి. ⁷ సకలదనుజుల ద్రుంపచాలినయట్టి.

చనుచు శౌరమపత్ని శాపంబు మాన్చి
 జనకునియింటికి సరగునఁబోయి
 త్రిపురగంహరువిల్లుఁ దెగువమై విజచి
 వైదేహిఁజేకొని వచ్చియుద్ధతిని
 పరశురాముని బాహుబలము నిర్జించి
 వచ్చియయోధ్యలో వసియించినాఁడు,
 తొలి¹ మత్స్యరూపుడై తోయధిజొచ్చి
 వేదచోరకుఁబట్టి విడలించినాఁడు,
 అమృతంబు కొఱకునై యసురులు సురలు
 (మందరాద్రినిగొని మథియింపనవుడు)
 అంబుధివెలువంగ² నద్రక్రంగిననుఁ
 గూర్మావతారుడై కొలఁదెన్నరాని
³మందర⁴ మోసిన మధుసూదనుఁడు,
 జగములన్నియుఁ బట్టి చాఁగఁజుట్టి
 కొనిపోయి పాతాళగుహఁజొచ్చినట్టి
 దనుజుని వరహావతారుడై త్రుంచి
 భూమిఁదెచ్చినయట్టి పురుషోత్తముండు,
 కోపించి కంబానఁగొమరొప్పవెడల
 నరసింహుడై వానినఖములఁజీరి
 ప్రహ్లాదుఁగాచిన పరమాత్ముడితఁడు,
 వామనుండై పూని వసుమతిఁగొనుచుఁ
 బాతాళమునబ⁵ బడఁద్రోచినాఁడు,
 బన్నిగట్టులరాజు బమదగ్నియందు

¹ మత్స్యయతి. ² అవని. ³ మహియెల్ల. ⁴ విప్రులకై పూనిబమదగ్ని.

⁵ దిచ్చెటి.

రాముఁడై జనియించి రాజుల నెల్లఁ.
 బట్టి చెండాడిన భక్తవత్సలుఁడు,
 త్రిదశులభయమెల్లఁ దీర్చుటకొఱకు
 రాముఁడై జనియించె రఘువంశమునను.
 ఇట్టిరాముని దేవి నెఱుంగక తెచ్చి
 ముదమునఁ ద్రిదశారి ముఱియుచున్నాఁడు
 ముట్టిన మాత్రాన మునిగించునతనిఁ
 'బోరునకీడ్చుట పొసఁగు నే నీకు
 వారలఁ దెఱఁబోకు వలదురావణుఁడ !
 యీరాశ్యభోగంబు లిట్టిసంపదల
 నీధర నేలుచు నిట్టి సౌఖ్యగ్య
 మనుభవించుట తెచ్చి యవిసీతిమాను
 నీతండ్రిపగఁగాదు నీకగఁగాదు
 తలపోయనిదియును ధర్మ బుఁగాదు."

"అనియిట్లు బలుకంగ నాసతి యవుడు

220

—: మూతంగిమాటలకు మైరావణుఁడు బదులు చెప్పట:—

(మైరావణుఁడనియె మాతంగిఁజూచి)
 "నీవు చెప్పినబుద్ధి నేవి టినేని
 పరలోకదూరంబు భావించిచూడ
 నాదశకంధరుఁడాపదఁ బొంది
 యక్కఱపడిపంప నాపనిఁబూని
 మానిన జగములో మగువరో ! నగర
 యెంతె నడవవారికడలినచోట

230

బ్రహ్మరుద్రాదులపైనై నఁబూని
 పగనిర్వహింపుట పంతుంబుగాక
 యింతి ! నీమాటకు నేమానియుంట
 మానుగా జగములో మగపాడిగాదు
 వెలయంగవీరుఁడో వీరభద్రుండు
 యేలచింతించెడ వీమానపులకు
 నటుఁబోయి తెచ్చెద''నని వీడుకొలిపి

—: మైరావణుఁడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో
 రామలక్ష్మణులనుఁ దెచ్చుటకు బయలుదేరుట:—

తనమంత్రులగువారిఁ దనరనిద్దఱిని
 ఘటికునూదిముఖులఁ గర మొప్పఁజూచి
 తెఱఁగొప్పరాజులఁ దెత్తుముగాన
 నాయ త్తపదుడని యటువీడుకొలిపి
 చౌషష్టివిద్యలఁజతురుండుగాన
 నాయ త్తపడఁజూచె నపుడు రావణుఁడు
 కలనిగౌరులబొంది కప్పురొయ్యయును
 గాలిచీరయు నీలికాశయునమర
 వలనొప్పభూతియు వాయుబంధనముఁ
 గనుగట్టు భూకట్టు కాపువిభూతి
 యుద్వేషణంబును నుత్కర్షణంబు
 మోహనభస్మంబు మొదలై నయట్టి
 మందులువసియించి గూనుగావెట్టి
 మంత్రులమేతుఁడై మైరావణుండు
 లంకకు పాతాళలంకకు నొక్క

వనజనాళముతోడ వాటమైయున్న
 యామార్గమున నాతఁడతివేగఁగదలి
 వచ్చి యానాళంబు వాకిటన్నిలిచి
 నెలకొని యొకతరునీడఁగూర్చుండి
 చెలువొంద నరసేనలన్నియుఁ జూచి
 సొంపార ఘటికునిఁజూచి యిట్లనియె.

—: ఘటికుని రామలక్ష్మణులవృత్తాంతమరసి రమ్మని

మైరావణుఁడు పంపుట :—

“ తరుచరసేనతోఁ దడయకచొచ్చి
 సన్నిధానముఁజూచి సర్వంబునరసి
 యొనరంగరాజులు నున్నచోఁబడిఁగి
 వేవేగరమ్మని వీడుకొల్పిననుఁ
 గొమరొప్పుబనిబూని ఘటికుండుఁబోయి
 .కొమరొప్పు నాసేనఁ దిరిగిరాఁజూచి
 యంజనీనుతువాల మాకృతిఁజూచి
 కరమొప్పువాలంబుఁ గదలించిచూచి
 యలవిగానకయెగసి యాకాశమునకు
 నటఁజనరాకున్ననతఁడేగుదెంచి
 యవివిన్నపముసేయ నతనితోననియె.

“ వలసోప్పు హనుమంతు వాలంపుకోట
 నొప్పుగా దృఢశాలి యొప్పారఁజూచి
 చంద్రనూర్మలకును సాధింపరాదు
 యతిశయమైనట్టి యావాలమహిమ
 నేమనిచెప్పుదు నెన్నడుఁజూచి

యెఱుగఁము రావణ ! ఈభువియందుఁ
 జెలఁగి వానరవీరసేనల కల్లఁ
 దనవాలమల్లార్చి తగఁగోటనేసి
 భూమికి మింటికిఁ బోరామిఁజేసి
 హనుమంతుఁడెంతయు నలవాయుదేవుఁ
 గరణి విజృంభించి కాచుచున్నాఁడు.
 అటుగానభేదింప నజనకునైన
 కొలఁదిగాదన''వాఁడు కోపించిచూచి,

—: మైరావణుఁడు ఘటికునికి రోషము వుట్టునట్లు

నొవ్వనాడుట :—

పాలుపొందఁబగవానిఁ బొగడెడువాఁడు
 యేపాటిశూరుడౌనిల మీఁదనతనిఁ
 గరమర్థినాముఁడు ఘనముగాఁ జేసి
 పగవానిపొగడెడు పండవుగాన
 మగపాటి పొకార్చి మానంబుఁదూలి
 భీతిల్లి వెనుఁ జెడిపేలమగాక
 యిట్టిమాటలు శూరులేల పల్కుదురు
 సూరులకిట్లేల చొప్పడునయ్య
 కొమరొప్ప మాప్రాపుఁ గోరినవెనుక
 పండమాటలు మగపాటియేనీకు ''
 అనియిట్లు ఘటికుని నాడుటఁజూచి
 సూదిముఖుండంత శూరుడై పలికె,
 "వలదుమైరావణ! వనచరసేన
 యేగతి నున్నదోయిట్లాడనేల

ఘటికుని నూరక కారింపనేల
 వలనొప్పనే బోయివచ్చెదఁజూచి ”
 అనవుండు రావణుండత్యుగ్గతిని
 ముదమొప్పఁగా సూదిముఖుడెనఁజూచి
 “ వానర సేనంత వాయుజుండెంత
 అనియంతనూరకె యడలుచున్నారు
 మదిలోన వెలుఁగని మంగలముఁజూచి
 పెనుపొందశునకింబు బెదరినయట్లు
 ఘటికునిమాటకుఁ గలఁగెదవీవు ”

—: సూదిముఖుని దంభోక్తులు :—

‘అనగ సూదిముఖుఁ డత్యంతగర్వమున
 బలువడిదర్పించి బాహుప్పళించి
 “ వినవయ్యరావణ ! వీరవుంగవుడ !
 నలినొప్ప నెఱుఁగవా నా బాహుబలము
 దివిజులనరిడఁ దెగటార్చినాఁడ
 నమరలోకంబెల్ల నల్లాడఁజేసి
 యమ రేంద్రునర కాల నణఁచినవాఁడ
 నొనరనంబుధులెల్ల నొక చేతఁజల్లి
 మత్స్యకూర్మంబుల మాల్లాడినాఁడ
 కుధర్థంబులేడును గుడ్గుచ్చిమేన
 వనమాలపేరుగావడి బేర్చిదాల్చి
 యానందలీలల నాడెనువాఁడ
 గానని¹నిష్పాదు మారుగలదెనాకక్తిఁ

270

బరికించిచూడుము పవనజవలన
 నాభయంబునులేక యతనివాలంబు
 నవలీలగాఁగ నేనదరంటఁ బొడిచి
 రయమునఁజెండాడి రాజులదెత్తుఁ
 గాదేని మరి నేలఁ గన్నంబువెట్టి
 యెఱుఁగకుండఁగఁజొచ్చి యిన కుఱ్ఱముల
 నెఱుయంగఁ గొనివచ్చి నిన్ను మెప్పింతు”
 అనిభీకరములాడి యతఁడంతఁగడఁలె.

—: నూదిముఖుఁడు వాలంపుకోటదరిఁజేరుట :—

కొమరొప్పవాలంపు కోటకుఁజేరి
 యతిభయంకరమైన యాకోటఁజూచి
 దాఁటిపోరాదని తనలోనవగచి
 బయలుఁబొడిచినను బాహ్యమాననుచు
 నేలఁగన్నముఁబెట్టి నెఱివిచారించి
 యరువదియోజనాలటఁ గ్రిందఁద్రవ్వ
 పొలుపొందముక్కునఁ బొడిచెనాక్షణమె.

280

—: నూదిముఖుఁడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని
 మైరావణునితో మొఱవెట్టుకొనుట :—

పటుకునవాలంబు పొటుకునఁదాఁక
 ముఱ్ఱవిరిగినవాఁడు మొఱవెట్టుకొనుచు
 సురసురస్రస్కుఁచు సొరిపెల్లఁబొలిసి
 'నెత్తురుగారంగ నేలవ్రాలుచునుఁ
 బొలుపొందనానరభోజకు నెదుర

నిలిచిన నాతండు నివ్వెరగండి

చూచిమైరావణు నూదిముఖుతోడ

యిదియేమిచిత్రమో యిట్టికార్యంబుఁ

జెప్ప ¹మెట్లన్ననుఁ జేరియంతయును

సాంపారవలిక నానూదిముఖుండు

“ నెఱిఘటికునిమాట నిక్కంబు దేవ !

కోటదగ్గఱపోయి కొమరొప్పఁజూచి

²వడి నెక్కఁబోయిన వజ్ర పంజరము

(నంబరమునదాట నలవిగాకున్నఁ)

(గరమర్థితోనేలఁ గన్నంబు వెట్టి)

(వరసతోడుత నటువది యోజనములు)

త్రవ్విత్రాక్రిందట దర్పంబుమెఱసి

ముక్కునఁబొడిచిన ముడముప్పవాయు

పుత్రువాలముతాకి పోయెనాముక్కు.”

అనవిని రావణుండతివిస్మయమున

• ఘూర్ణిలుఘ్నముఖమునఁ గోపంబులెసఁగఁ

జింతించి చెక్కిటఁ జెయిఁజేర్చివాడు,

290

—: మైరావణుండుపాయాంతరములనాలోచించుట :—

ఏయుపాయంబుల నినకుల్తోరములఁ

గొనిపోదునని మరికొంతచింతించి;

ఇదియేలఁగైకొంటిఁ నీదశకంఠుఁ

బనియేలఁగైకొంటిఁ బవననందనుని

నేగతినణఁగింతు నేమిసేయదును”

అనియిట్లు చింతించి యసురవల్ల భుండు
తనమదిలోపలఁ దల్చె నొకమాయ.

—: మైరావణుండు విభీషణుని యాకారంబునుదాల్చి
కోటవద్దకుఁజనుట :—

ఆరయవారలఁబంపి యావిభీషణుని
యాకారమెఱయు నలవడఁదాల్చి
‘యందఱభేరింతు నపలీలగానుఁ
‘దక్కినదాన్లు సాధ్యంబుగాదిపుడు
అనిబుద్ధిలోపల నటసంతసిల్లి
కపటవేషంబునఁ గరువఁసుతునిఁ
జేరంగఁజనుటచి చెలిమియొనర్చి
యత్యంతఁయతితో నననొక్కమాట.

800

—: మైరావణుండు హనుమంతుని మోసగించుట :—

“రావయ్యపవనజ! రమ్యచాత్ర!
అలరావణునిచేత నవమానమంది
లంక వెల్వడి వచ్చిరాఘవేశ్వరుని
శరణువేడిన వనచరులెల్లఁగూడి
యితనిఁగావఁగ నేరదితదురాక్షసుండు
వలదన్న, నావేళ వాయుతనూజ!
అథయమిప్పించిన యాత్మభంధుఁడవు
ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమేది
సేయంగదలచిన గుప్తిలోపలను

ధ గ్యవంతుండని పలుకుట జేత .
 నొనరంగజేసిన యపకారమునకు
 నెలమిబ్రతు్యపకారమేజేయగట్టి
 దసరనేటుగాన ధన్యుండనైతి
 వెయంగనామాట వివవయ్యనీవు
 ఒనరంగ నెగ్గుగా నూహింపవలదు
 నీయెడబొంకను నిజమైనమాట,
 ఎడరైనకార్యము నెఱిగింపకున్న
 బంధుడు¹వాడౌనే పగవాడు²ని
 యీమహాకార్యము నెఱిగింపరాదు
 కానజెప్పెద నొక్కకార్యము వినుము
 నినఁ బిలుపించి నాడి³ కులోత్తముడు
 యేమికార్యమునకో యెఱుంగముకాని
 రామసౌమిత్రులు రాజులుగాన
 నవుగాములెఱుంగక యాడుచుండుదురు
 నిర్మలజ్ఞానివి నీయట్టివా⁴ఁ
 డగునె కొండెములాడ ధర్మాత్ము నిన్ను
 అనియిట్లునీయడ నాడి⁵మాట
 విందురు యవుగామి వివరంబులేక
 కానరాజులకును గలదె ధర్మము
 తుదనీవాకఘోయ తొలగింజాలు
 నేఁబోయియాపని యిట్లుగాదనుచు
 భానువంశజులకు బరగంగజెప్పి

310

¹దురుగాన. ²వివవలశనేని. ³నియ్యెడబొంకకనిజమునగల్గ. ⁴గాండరండు.

⁵తనరొండెమునకుధర్మరాజుండు.

మనసినికొప్పిరంచి మేలుకొందు.”
అనవుడా హనుమంతుడాశ్చర్యమంది

—: హనుమంతుడు మైరావణుని వార్తలనువిని చింతించుట :—

యిదియేమిరాజులి ¹తైలపంపుదురు
తలఁచ నీకార్యంబుఁ దగవిభీషణుడు
నాకేలయెఱుఁగించు నరనాథవరులు
యేమిచింతించిరో యెఱ్ఱెఱుఁగవచ్చు
“కానిమాటలుఁజెప్పఁ గారణంబేమి.”
అనియిట్లుచింతించి యాత్మలోపలనుఁ
బవనతనూజుండు భయమునునొంది
తలవాలమప్పడు తగనుజ్జగించి
కొనివచ్చియొకకొల్వు కూటంబుఁజొచ్చి
మదిలోన బెగడుచు మారుతాత్మజుండు
పరఁగంగ నాతపఃఫలమునెట్టిదియో
శాకరాజులకు నేగతివుట్టగలదో
వినరానిమాటలు ²వినివిస్మయమున
నూర కేపోరాదు యుర్విలోపలను
నీయభియోగంబు యేలసిద్ధించె”
అనియిట్లుమదిలోన నతిభీతిఁబొంది
తలపోయుచుండె నాతరుచరేశ్వరుండు

320

—: మైరావణుడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరించుట :—

అంత మైరావణుండనంతమొంది

¹ తైల పుని దురు. ² (యనియేని తనికి నాకిరంబు చెప్పకారణంబేమి)

³ యావినివిస్మయెరుగ.

తనపని సిద్ధించెడద వేటికనుచు .
 గడఁగిరాజులుయున్న కడ కేఁగుదెంచి
 యామళయుక్తుడై యల్లంతనున్న
 సామిత్రిబాడగాంచి చతురుడై యవుడు
 దవ్యులనిలుచుండి తనమాయ మెఱసి
 దృష్టిబంధనములఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
 తనబంధనంబునఁ బానుబంధనముఁ
 గడలకుండఁగఁగట్టి కాకున్ధకులుల
 మదినొక్కవాకట్టు మంత్రయంత్రముల
 ప్రాణబంధంబునఁ బరగనిద్దఱనుఁ
 దరలకుంటఁగఁగట్టి తదనంతరంబు
 నరయంగఁదనచేతికనువుగాఁజేసి
 మఱియునచ్చొటన మంత్రణముచేసి
 కరమర్థినేనలో గలభఁబుట్టించి
 యెనయంగరాజుల నెత్తుకఁబోయి
 వనజనాళముఁజొచ్చి వలన పునిలిచి
 జలచరసుతుతోడ జయమనిచెప్పి
 చలమునజలనిధి సాధించిపోయి
 కడఁగిలంకాపురిఁ గరమర్థిఁజొచ్చి
 మహినొప్పనొకయుక్కు మందగుంబుననుఁ
 జక్కఁగారాజుల జతనంబుఁజేసి
 కొమరొప్పఁబాతాళగుహలోనుదాఁచి
 తననివాసముఁజొచ్చి తద్దయునుండె.

880

“నేననుననుడించి చింతిరపకట్లు
 హనుమంతుడెటుఁబోయె ననివిచారించి
 యలరదిక్కులనెల్ల యార్పలివియేమి

యీ మొనలిడియేమి యీ మూకలేమి ”

అనుచుసుగ్రీవుండు నాశ్చర్యమందె.

340

అనయంబు పవనుజంక్షరవంబులను

వినిమనంబున మహావిస్మయంబంది

—: హనుమంతుండు రాజులఁగానక చింతించుట ;

సుగ్రీవుండు హనుమంతుని మందలించుట —

“ కపటరక్కసుండేమి కార్యంబుచేసె

నేనేలఁదొలఁగితి నేగతిమాలి ”

అనిభయంబుననొంది యాందోళపడుచు

మెల్ల ననేతేర; మిహిరనందనుండు

హనుమంతుఁబొడఁగని యతివేగవచ్చి

“ తగునయ్య! యిదేమి తరుచరనాథ !

యెందుఁబోయితివిటు నిదినీకుడగునె

కటకటా! ధర్మమే! కరువలితనయ !

బుద్ధినిమఱసించి భూవల్లభులనుఁ

గొనిపోయనోగాక కుటిలదానవుండు

వెలయ నీపాటెల్ల వ్యర్థంబుగాదె

రావయ్యపోదము రాజులకడకు.”

అనుచుసుగ్రీవుండు నంజనీసుతుండు

మాటలాడుచు రాజమార్గంబుఁజేరి

పాలుపొందరాజుల పోకడఁజూచి

రవిసుతుడెంతయు రథసంబుతోడ

వాకెత్తియేడ్వంగ వాయునగదనుండు

—: హనుమంతుడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట :—

కోపంబు వగవును గోరి¹ పెంపొంద .

350

నావిభీషణుఁబట్టి యడరంట వేసి

²వాలంబు మెడఁగట్టి వసుమతిమీఁడ

నడఁచి³ చంపెదననుచు న్నాగ్రహం⁴బొంద

∴ నుగ్రీవుడు హనుమంతుని శాంతింపఁ జేయుట :—

వారి⁵యనుజుడంత వడినందుఁ జొచ్చి

యందఱు వెరఁగంద హనుమంతుఁ జూచి

యనిలతనూభవ ! ⁶ఆగ్రహంబునను

నీనిజంపఁగఁ బూననితఁడేమి చేసెఁ

బెనుపొందనీవర్ధిఁ బెంచినచెట్టు

విటిచివేయఁగ నీకు విహితమేచెవును

తనర నీవెఱుంగని ధర్మంబుగలదె

⁷అవనిలో నీకిది యపకీర్తిగాదె

“తవ్వునుఁ డెలియకఁ జగునె యిటునేయ”

అనహనుమంతుడు ⁹యర్కజుఁజూచి

—: హనుమంతుడు విభీషణుని బలు తెఱంగుల నిందించుట :—

“ భంక వెల్వడివచ్చి రాఘవేశ్వరుని

(శరణువేడుచు వీడు సై న్యంబుఁగూడె)

వీని సమ్మగరాదు విడువుమీమాట ;

దనరంగ¹⁰ నేడిట్లుధార్మ్యసవచ్చె

¹ పెనంగనంగ. ² వాలమున. ³ చెప్పదే. ⁴ బునను, ⁵ తనూజుండు. ⁶ ఆగ్రహ
మాఘ. యిలలోననిరెద్ది. ⁷ తప్పకాయనియాజ్ఞ. ⁸ అంగదు. ⁹ నేటిదిధార్మ్యస
వచ్చు.

నాడునువీనికై నరనాథువరులఁ
 బలుమాటు వేడిన బలమెల్ల నాకు
 నన్నియుఁడలకూడె నపకారమునకు
¹దోషకారియుఁగొన్ని దుర్భాషలాడి
 మిథ్యాపవాదంబు మేదిసీశ్వరుల
²తలఁడడవుచుఁగొన్ని తగనాకుఁజెప్పి
 బంధుకృత్యంబున భయముఁబుట్టించి
 యుండకపోమ్మని యుక్తులుఁజెప్పి
 కొమరొప్ప వాలంబు కోట³దింపించి
⁴నేదొలఁగఁగఁజూచి నీతికిఁబాసి
 పగవారిఁగూడిన పాపకర్ముండు
 రాణిబాసద్రోహి రావణానుజుడు
 కానఁజంపెద వీనిఁగరుణఁజేవిడిచి.”

860

—:సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పట:—

అనిన సుగ్రీవుండు హనుమంతుతోడఁ
 “దనబ్రదుకుకొఱకుఁ దనవారిఁ బాసి
⁵సరగునరాజుల శరణనిచొచ్చి
 మర్మములెఱిగించి మహియెల్ల నెఱుంగఁ
⁶గూర్చిమనజయముఁ గోరెడువాఁడు
 తలఁచు నేద్రోహంబుఁ దలపోసిచూడ
⁷యెఱిగియుఁజేసిన నిం దేలయుండు
 నటుగాన వృత్తాంత మడిగెదనతని”
 ననుచు దగ్గఱవచ్చి యావిభీషణుని

అపకారమరికొన్ని దుర్భాషలాడి. ²తలదవిడోక. ³దిపించి. ⁴ననుతోల
⁵చెలువొండ. ⁶గొమరొప్ప. ⁷యెరుగక.

—: సుగ్రీవుడు వీభీషణునివలన మైరావణుని
మాయల నెఱుంగుట :—

“ యెసఁగ రాక్షసమాయ నెఱుంగుదువీవు
మారుతియాడిన మాటలన్నియును
వింటివే పాలస్య! వివరంబుగాను
నిట్టికార్యముమఱి యెవ్వఁడుసేయు”
ననినవీభీషణుండవుడిట్టులనియె,

“ ఆవరంజ్యోతియే యైన రాఘవుని
పాదసేవకుండనై ¹బ్రదుకుటకొఱకు
²అరయనన్ననుఁగూడ నటువీడివుచ్చి
³సరగున రఘురాము శరణంబుఁజొచ్చి
యీపాపములుసేయ నిదినాకువశమె
యిందెయుండెదగాని యెందుఁబోయెదను
నిట్టికష్టపుచేత లేలచేసెదను
దొల్లి మైరావణుతోఁ జిన్ననాడు
కూడియుండఁగ మహాకుహకబుద్ధులను
నరయఁగానేర్చి ⁴వాడతియక్తికాలి
మాయవాడటుగాన మైరావణుండు
నారూపుఁగైకొని నమ్మించిచొచ్చి
యిట్లుసేయఁగ నాకునిన్నియువచ్చెఁ
బటుశక్తి రాజేంద్ర! పరఁగమాయా—
కొనిచనియనొ కాక కొసరమిలేక

¹బ్రతికడికొరకు.²అరయున్ని నిహపరసాధనంబనుచు.³చేకొని. నాడు

తనపాలిదైవంబుఁ దనపాలిగురువుఁ
 దనపాలిటిస్వామిఁ దప్పనాడిననుఁ
 దలవెక్కు వ్రక్కలొఁ 'దరలు ప్రాణములు"
 అనవుండు హనుమంతుఁడతనిమాటలకు
 వినివిస్మయంబంది వివశుడై తెలిసి

— : హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలనువిని వాపోవుట :-

అతిదుఃఖమును బొంది “హా”యని యేడ్చి
 “యక్కట ! రఘురామ ! అవనీశతిలక !
 పాపసంహారకా ! పరమాత్మరామ !
 వరబాణనిధిరామ ! వనజాస్తరామ !
 నీకిటు దుర్దశ నేడేల వచ్చెఁ
 బరఁగఁబండ్రెండ్ర బాలప్రాయమునఁ
 గౌళికుయాగంబుఁ గరమర్థిఁగాంచి
 తాటకినొకకోల ధరయెల్ల నెఱుఁగ
 నేసిన రఘురామ ! ఇనవంశతిలక !
 తెఱఁగొప్పఁడపసిచే దీవనల్పొంది
 జనకుని యింటికిఁ జతురుడైపోయి
 జనపతులందఱు జయజయయనఁగ
 హరువిల్లు విఱచిన హారామరామ !
 వైదేహిఁ బెండ్లాడి వడినీపురాగఁ
 బరశురాముఁడువచ్చి పవనవేగమున
 నడ్లగించినవేగఁ నతనిబాగణంచి
 యారూఢమైనట్టి యయ్యోధ్యజొచ్చి

పిన్నమ్మకై యి ప్రియములేకున్నఁ
 దల్లి దండ్రులయాజ్ఞఁ దలమోచుకొనుచు,
 నడవులకరగుచు ¹నఖిలమునులకు
 నభయంబులిచ్చిన హారాఘవేంద్ర!
 ఖరదూషణాదుల ఖండించినట్టి
 ఓరాఘవేశ్వర! ఓరామచంద్ర!
 నిర్మలసుజ్ఞాన! నిగమస్వరూప!
 అరయంగఁదిమిరంబులణచినయట్టి
²రవికియునహితమేర్పడిన చందమున
 రాక్షసాంతకుడౌర! రణబలోద్ధామ!
 పరమాత్మ! నీకునీపాటువాటిల్లె
 నేమని వగతు నేనేమి సేయుదును
 ననిపెక్కుభంగుల నావాయునుతుఁడు
 తలపోసి తలపోసి తద్దయువగచి
 పోనాడితినె రామభూవర! నిన్ను
 నెల్ల రాణువతోడ నేర్పడనిలిచి
 కరమర్థిఁ బోరాడఁగలఁడెయొండొకఁడు
 నవనిజతోడ మాటాడినయట్టి
 మాటలబీరంబు మడిసె నన్నియునుఁ
 గొమరొప్పురావణుకోర్కె సిద్ధించె ”

400

— అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యము జెప్పట :—

ననియని పలుమాటలు నలయ చుండఁగను
 నంగదాదులు వచ్చి యనిలజనెత్తి

యేల వగతువయ్య యితరునిభంగి
 వగచుటకార్యమే వాయుతనూజ !
 నీవిట్లు వగచిన నిందెవ్వరై నఁ
 కలపాసి చూచిన దక్షులున్నారె
 నీవింతవగతువే నిజశక్తి మెఱసి
 రామచంద్రులఁ జూడ రణభూమియంద
 నీవెకార్యంబులు నిలువఁబెట్టితివి
 పరఁగ వానర సేనప్రాణమెత్తితివి
 తరుచర సేనకుఁ ద్రాతవునీవు
 యీలంక మారఁబు లీ వెఱుంగుదువు
 పాలుపొందరాజులపోకడ వినినఁ
 బలుదెఱుంగుల సేనభగ్నమైపోవు
 భానుండులేని భూపట్టంబుకరణిఁ
 జంద్రోదయము లేని శార్వరిభంగిఁ
 బతిలేనిసతిభంగి ; పార్థివరహిత
 మైననుఁ గార్యంబుల ళ్లుండగాను
 జెలఁగివారధి దాఁటిసీత నమ్మించి
 తెఱఁగొప్ప సేనలఁదెచ్చి చేర్పించి
 మాయల మాటల మరికోలుపోయి
 తావ్యర్థమైపోయెడరుచ రేశ్వరుఁడు
 అనినిన్నుఁబలుకుదురఖల దేశములఁ
 బారిబారిజానకి పాలియునంతంత ”
 అనిప్రియమొనరింప నావాయునుతుఁడుఁ
 దెలిసియంతటలేచి ధీర్ఘఁడై నిలిచి
 “ నాకుమోగము ! లేదె ననుమోగపుచ్చి

యుండక పొమ్మని యక్తులఁజెప్పి .
 క్రూరుడై రాజులఁ గొనిపోయినాడు
 నేవానిఁజంపెద నిజశక్తి మెఱసి
 కొండలలోఁడాగి గుహలఁజొచ్చినను
 నమరఁబాతాళంబు నందుకేగినను
 నరయ నాకాళంబు నకునైనఁబోయి
 మఱియుఁబ్రహ్మాదుల మరుగుఁజొచ్చిననుఁ
 బ్రాభవంబున వానిఁబట్టి ఖండింతుఁ
 గాదేనిజగములఁ గరములఁబట్టి
 ధీరతనొక చీర తెర నెత్తి నట్లు
 బెకలింతుఁ ద్రిదశులు భీతిల్లివణఁక
 నక్షత్రములు క్రుంగ నగములుఁ గ్రుంగఁ
 బెడచేత మిన్నొక్క పెట్టునఁజఱుతుఁ
 జెలఁగి బ్రహ్మాండముల్ చెల్లఁబోరాడి
 తెత్తు రాజులనెన్ని తెఱఁగులనైన
 మఱినాకసాధ్యంబు మహిలోనఁగలదె”
 అనితనమదిలోన నాటోపముననుఁ
 బవనతనూజుఁడు బాహుప్పఱించి
 “ కఱకురాక్షస మాయకానంగరాదు
¹యాపురికినిద్రోవ యదియెందుఁబోవు
 నరయవిభీషణ ! నీవెఱుంగుదువు
 పాలస్య ! చెప్పమాపరఁగంగనాకు ”
 ననిగారవంబున² నంజనాసుతుఁడు
³అడుగ విభీషణుఁజాతనిఁజూచి .

420

—: విభీషణుడు, హనుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁజోవు

మార్గమును జెప్పుట :—

“కొమరొప్పనల్ల దే కొలనులోపలను
నలువొంద¹ లేతవనజములురెండు
నలువొప్పనున్న నానాశంబుఁజొచ్చి
పోవయ్యలంకకు భవనైకవీర !”
అనవుండు హనుమంతుఁ జానాశవీధిఁ
జనఁజొచ్చెనటఁ బోయిచనిచని యెదురఁ
గనియెనుగ్రాకారు ఘనశాహుబలుని
వాడంతఘర్జించె వారధుల్ కలఁగ
నతిథయంకరముగా నట్టహాసంబుఁ
జేసినమారుతి యెడ జకపోవ

48

—: మత్స్యవల్లభమడుత్పుతుల యుద్ధము :—

“ ఎందుఁజోయెదవోరి ! యింకనాయెదుటఁ
జిక్కిరి ” వనవుడు చిరునవ్వు నవ్వి
కరువలివుత్తుండు కైకోకవానిఁ
బెడచేత వేసిన భీతిల్లి మిగులఁ
దెలిసివాడప్పుడు ధీరుడై నిలిచి
వలనొప్ప హనుమంతు వక్షంబుఁబొడిచె,
వాయునందనుడంత వాలంబుఁజూచి
పెట్టుకొన్నంతట భీతిల్లియతఁడు
తనర హనుమంతుఁ దనువునొప్పింప
నాగ్రహంబున వాని నదరంటఁబట్టి

వేసినవాడంత వివశుండుగాఁగ
 నంజనీసుతు దేహ మలమి పట్టుటయు
 వానిహస్తంబును వడిఁద్రోసెనంత
 ద్రొబ్బినవాడంత దొలఁగకనిలిచి
 పోరాడిరిద్దఱు భువనంబుక్రంగఁ
 బాతాళలోకంబు బలువడిఁగలఁగ
 శీతాంశుభానులు చీకాకుపడఁగ
 మలఁగక నక్షత్రమండలి వణఁగ
 నప్తదిగ్గజములు నతిభీతినొంద
 నిరువురుడమలోన నిట్టుబోరాడ
 నలయకమదిలోన హనుమంతుడంత

440

—: హనుమంతుడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు
 నాశ్చర్యపడుట :—

నాతనిభుజశక్తి కాశ్చర్యమంది ;
 చలముననాతోడ సరిఁబోరెనితఁడు
 “వీఁడెవ్వఁడో వీని పృత్రాంతమెల్ల
 “నరయకపోరుట యదిబుద్ధిగాదు
 కణఁగి ముందట రాచకార్యంబుకలదు ”
 అని నిశ్చయముఁజేసి యతనితోననియె.

—: హనుమంతుడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట :—

“¹రావోయి ! నాతోడీ రథసంబుమెఱసి

'యేకాంగియై పోర | నేమికారణము
 యెవ్వని బంటవు యేదినీపురము
 తనరంగ నీతల్లిదండ్రులెవ్వారు
 నీపేరుజెప్పమా "నిజముగామాకు"
 నన జలచరసూనుడనిలనందనుని
 గనుగొని పలికెను "గర్వంబుమెఱసి
 " పేరును బురమును బేర్కొని యడుగ
 సమయమా యీవేళ సమరంబులోన"
 ననిన నాహనుమంతుడతనిచూటలకు
 వెలయంగ మదిలోన విస్మయంబంది
 " ఎదురుతన్నెఱుంగక యేకాంగియిట్లు
 దగఁబోరుటయి వీరధర్మంబుగాదు,
 అటుగాన నొకమాట కమరనుత్తిరముఁ
 గరమర్థితోఁ జెప్పకపటంబు మాని"
 యనవుండు వినినవ్వి హనుమంతుతోడ
 మనమారఁబలికె నామత్యవల్ల భుండు

450

∴ మత్యవల్ల భుండు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పట .—

" విసవయ్యనాకథ వృత్తాంతమెల్లఁ
 బాలుపోండ నావాయు పుత్రుడైనట్టి
 హనుమంతుడనఘాత్ముఁ డరయమాతండ్రి
⁵ తెఱఁగొప్ప జలచర తిమియు మాతల్లి
 పాతాళలంకకుఁ బతియైనవాఁడు
 మమ్మేలునాతఁడు మైరాపణుండు

¹యే...గి. ²నిత్యంబు. ³మార్గంబు. ⁴దనకు...డ. ⁵చెలువొండతిమియును
 జలచరమాతలి.

వలనొప్పనను మత్స్య వల్లభుఁ డొద్దు
హనుమంతు పుత్రుండనటుగాననన్నుఁ
గలువకపోరాదు గెలిచిన పిదప
నీవునీదెస కేగు నిఖిలై కవీర !

అనవుండు హనుమంతుఁ డాశ్చర్యమంది

“ వాయుజుడేయూరు వనితయేయూరు
పాలుపొంద హనుమంతు పుత్రుండననుచు
బొంకుచున్నాడవు పొసఁగదీమాట
పరఁగ¹ వాయుసుతుఁడు పటుబ్రహ్మచారి
“కలదె బొంకితివిట్లు గపటమార్మున”
(ననవినియతఁడంత హనుమంతుకనియె)

“ బొంకునాకేటికి పాలుపొందనాదు
జన్మప్రకారంబు² సరసతవినుము
శ్రీరాముపంపునఁ జెలఁగివాయుజుఁడు.
వెలయంగజానకి వెదకేటికొఱకు
పాలుపొందలంకుఁ బోయేటియపుడు
“చెలఁగియంబుధిదాటఁ జమటక్రమ్యుగను
సరయఁజెమటఁబుచ్చి యంబుధి³ వైవఁ
దిమియనుమీనంబు తెఱఁగొప్ప⁴ మ్రింగె,
మ్రింగిన⁵ మీనంబు మేలుకడుపున
మనమారఁబుట్టిన మత్స్యవల్లభుఁడ
నేవీని పంపున నిందున్నవాడ
ననహనుమంతుండు నాత్మలోపలను
వానిమాటఁకును వడిసంతసిల్లి

460

¹ హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచారుడగు. ² కలరబొంకితివికాన. ³ చెప్పద.
నిధిదాటంగ. ⁴ ఆరయంగ నిధిపుచ్చి. ⁵ మృంగ్య. ⁶ గర్భంబుమీను.

తననుతుండఁ బడిగి తరుచురేవ్వరుడు
కరమర్థివానిపైఁ గారుణ్యదృష్టిఁ
బటపెనుగడుగ్రహ పారీమిడగుచు

“ నేహనూమంతండ నీవున వలన
జన్మించితదిగాన సంతోషమయ్యె
జెలువొందనాపని నేయనోవుదువె”
యనవుండునాతండు నతిసంతసమునఁ
‘జయ్యన భక్తితో నాప్తాంగి మెఱిగె,
ముకుళితచాస్తుడై ముందటనున్న
మత్స్యవల్లభుఁజూచి మారుతాస్మజుడు
కడఁగి సంత్రీతినిఁ గొంటిఁబ్రేర్చి
తెఱఁగొప్ప నరఁకి దీవెనలిచ్చె,
తనరవేడుకనున్న తండ్రినిఁజూచి
‘మత్స్యవల్లభుడంత మనమాఁబలికె,
“ చెప్పిజేపనియైన నేయనోవుదును ”
ననవుండు హనుమంతుడఁ పుత్రుఁజూచి
కణఁగిముందట రాచకార్యంబుకలదు
కాననేఁబోయెదఁగడఁగి రాక్షసుఁడు
మాబుద్ధిదప్పించిమము మోసపుచ్చి
యెసఁగంగరాజుల నెత్తుకఁబోయె
‘నేయుక్తిచేనైననే వానిఁజంపి
తెఱఁగొప్పరాజులఁ దెచ్చుటకొఱకుఁ
బోవుచున్నాడను బొలువొందనాకు
మర్మంబుజెప్పుమా మత్స్యవల్లభుడ

1 జెలువొంద. 2 సదృశమై. 3 తామసయుక్తుడై, చెలువొందతలుగా. 4 యెయనె
యంబునయె. 5 దెచ్చుదనుగు.

అసవిని హనుమంతుకాతఁడట్లనియె
 'గమరోత్సవండును సాహసికుండు
 కపటవిద్యలయందు ఘనమైనవాఁడు
 అరయనాతనిపురి యజునకునైన
 మారకపోరాదు ఉడురాజుకైన
 నెసఁగనీవాపుర మెల్లజొచ్చెదవు''
 "అదిసీకుఁజెప్పితి నతిదుర్గమంబుఁ
 జనిచొచ్చి పోవను 'జతనంబుగాదు
 యోపారనాత్రోవయిదె 'పోమ్మునీవు
 చెలగినీపని యెల్లసిద్ధి బొందెడిని
 పాలుపొందగామతి 'పోవుచోనవుడు
 తరుచు శేష్యరనన్న దలచు'మువత్తు''
 ననుచు'యుక్తులుఁజెప్పి యతివేగముననుఁ
 జెలువొండఁజనియె నా బలచరసుతుఁడు

—: మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాఢికిబలియివ్వ.

బ్రయత్నించుట :—

అక్కడ దనుజేశుఁడతిసత్వమునను
 నామహారాజుల నామహాశక్తి
 కరయఁగ బలియివ్వ 'నాగ్రహంబెసఁగ
 "నెరయంగఁగ్రొత్తగా నీళ్లు తేవలయు
 నన్యులకెఱుంగింపుటది బుద్ధిగాదు
 అనుచుసహోదరి యతివదోర్దండిఁ

¹ సమరోత్సవండుకాహనకృత్యండు. ² అనిచెప్పి త్రోవయతి దుర్ఘంబు. ³ సమ్యక్మా
 కౌదు. ⁴ గానియందు. ⁵ పోయెయవుడు. ⁶ వచ్చెదను. ⁷ బుద్ధిలు. ⁸ సనికొద్ర
 మెసంగ. ⁹ నెరయునదిలాత్స.

బిలిపించి వేడ్కతో బ్రయ మొనరించి
 తనపూర్వనై రంబుఁడలపోయక తఁడు
 చెలువొంద మర్మంబుఁజెప్పెనాసతికి
 రామలక్ష్మణులను దాదనందనుల
 భద్రకాళికి నేఁగు బలిసేయవలయు
¹ నెరయఁగాఁగొత్తగా నీళ్లు తెమ్మనుచుఁ
² బంపినఁ దనవిధి పంపినయట్లు
 బంపిననాయుండి పనిబూనియరుగ
 వెలువడివురవిధి వేగ నేతెంచి
 ముదమొప్ప మొగసాల ముందట నున్న
 కరమొప్ప నొకత్రాసు గ్రక్కున నెక్కి
 యావుర ద్వారంబు పొంతటవిడిచి
 పరఁగ నలిక్కులు పరికించి చూచి

—: మైరావణుని చేతలకు నొద్దండి వగచుట :—
 యతఁడుచేసిన చేతకాత్మలోవగచి.

“కన్నీళ్లు కారంగఁ గాంతచెక్కిటను
 “వీఁడేలగర్వించె వీనిరాజ్యంబు
 నోవలయునొకాక భోగంబులకట!
 ఆసభామరదిర మణఁగెనోకాక
 వడినంత్యకాలంబు వచ్చెనోకాక
 కాకున్న నేడేల కమలా ప్తకులులఁ
 బాలుపొందనిటుఁ జంపు భుద్దేలపుట్టు
 కపటవిద్యలచేతఘనుల నిద్దటిని

500

¹ నెరయనదిలో త్రొత్త నీళ్లు తెమ్మనుచు. ² పెంపునర. ³ త్రాసు. ⁴ నాత్రాసు.

⁵ యపుడు పెద్దలి. ⁶ నిలిపి కన్నీళ్లు కాంతచెక్కిటను.

నణగించఁ దెచ్చెనో యనదలఁజేసి
 'యీరాజపుత్రులకిట మరణంబు
 లక్కట ! కానోవునది నిశ్చయంబు
 గాక రాఘవులకుఁ గలదెమరణము
 వాయునందనుఁడును వనజాప్తకులుల
 వెదకంగరాజేల వెలయ "నీపట్ల"
 ననియిట్లు బలుకుచు నశరీరివోలె
 యేటికిఁబోవుచు నిట్లని పలికె,
 " ఇట్టి మహాత్ములకిట్టి దుర్దశలు
 పొటిల్లుచున్నవి పరులెంతవారు
 పాలుపొందనీ¹ రేడు భువనంబులెల్లఁ
 బాదించుచున్నట్టి భానువంశజుల
 దీనులుగాఁజేసి తెచ్చినాడితఁడు
 కరకురక్కసు చూయఁగానంగరాదు
 యెఱుంగంగఁబోరాదు యినకులోత్తములఁ
 బెఱుగొప్ప వెదకంగ దిక్కులేదయ్యె
 నరయ నీవిధి గెల్వ నెవ్వరి² కైనఁ
 దరముగాదను మాట తథ్యంబు నేడు
 యిఁకమీఁద రాజులకెవ్వరు దిక్కు
 తఁనుతునకు దిక్కు తగమాలినట్లు
 మనువంశజులు దిక్కు మాలిరో³ నీడు "

— : అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల
 పృత్యంతమునుఁజెప్పి తన నిజరూపమునుఁ జూపి నమ్మించుట —

అనియిట్లు పలుకుచు హా ! యనియేడ్చి

దైవంబుఁదూఱుచు దగ్గఱవచ్చు
 నాసమయంబున నంజనీసుతుఁడు
 తరుణిమాటలువిని తాగుంతసిల్లి
 దగ్గఱవచ్చి యాతరుణికిట్లనియె
 ‘నింతిరో! ఒకమాటయిప్పుడేమంటి
 మహిపతులకు దిక్కుమాలె పొమ్మంటి
 నీసుతునకుదిక్కు నెరయలేదంటి
 నెరయరాజులకును నీతనూజనకు
 దిక్కునేనే మమ్మి దివిజులుసాక్షి
 వారెవ్వరెఱుఁగింపు వనజాక్షి! నీవు.”
 అనవుండు దోర్దండి యతనివీక్షించి

“ఎందుండి వచ్చితి వెవ్వఁడవీవు
 ఎందులకేతేర నేమిగారణము
 కోతిరూపులవారు కుశలవాక్యముల
 నేనోటఁ బలుకుదురిదికొన్నానాకు
 నీవెవ్వఁడవుమరి నీకుఁ బేరేమి
 యెవ్వనిపనిబూని యిటకువచ్చితివి
 యెఱుఁగింపు” మనవుఁడు యీ తెఱంగెల్లఁ
 జెప్పిన దోర్దండి చిత్తంబునలర

“నింతిరో! వినవమ్మ యినకులోత్తముల
 మాయలనఁగించి మైరావణుండు
 కొనివచ్చియున్నాఁడు కువలయేశ్వరుల
 నరయవచ్చితి నేను నంజనీసుతుఁడ
 నతివరో! నాపేరు శానుమంతుఁడండ్రు”

అనవుండు దోర్దండి యతిగుంభమమున
 “వానరోత్తమ! నీవు వాయునందనుఁడ

వనుమాట నేనమ్మ నలరనీదూవు
 జూపవే యనవుండు సొంపుదీపింప
 హనుమంతుడెంతయు నాకాశమెల్ల
 బెరిగిచుక్కలు మొలపేరులుగాఁగఁ
 బ్రియమంది దోర్దండి పేర్చియల్లున్న
 హనుమంతుఁగొప్పయాడి యత్మలోనమ్మి
 మఱియుముప్పదిరెండు మునుగుల బరువు
 పెంపారద కాలఁ బెట్టినయట్టి
 సంకెల బరువుకు సైఁపక యింతి
 బ్రతిమాలిదానిని భగ్నంబుజేయు
 మనవుండు హనుమంతుఁడా సంకెలపుడు
 వామహస్తంబున నడినుగ్గుజేసి
 వనితతో నిట్లనె వాయునందనుఁడు
 “ నీపతిచేరేమి నీకుఁబేరేమి
 నీనత్తికడవేమి నీగుంకలేమి
 నీసుతునకునైన నిర్భంశమేమి
 చెప్పుమేర్పడనన్న శ్రీరాముదూతఁ
 గనుఁగొని రాక్షసకాంత యిట్లనియె.

530

∴ దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట :—
 వినువాయునందన ! విశదంబుగాఁగఁ
 జెలఁగిమైరావణు ⁵చెల్లెలునేను
 (దోర్దండినాపేరు దుర్వారకార్య !)
 కరమర్థినాపతి కాలదత్తుండు

¹ పాసలు. ² ముగులబరువు. ³ జాలక. ⁴ పాసలుపొందయిదివిరిచి పొజ్జెయవయ్య.

⁵ చెలియదోర్దండి.

¹తనరంగమాయందు దైవంబు శృపను
 నుతుఁడొకఁడు జనించె నూర్యసన్నిభుఁడు
 నీలమేఘుండను నిత్యశౌర్యండు,
 మైరావణునకును మాతంగివలన
 నుడయించె నొకకన్య యుత్పలనేత్రి
 వలనొప్పగా రూపవతియనుపేర
 నది పుట్టినప్పుడే యశరీరి పలికె

540

“వలనొప్పనీయింతి వరియించినట్టి
 యాతఁడే యీలంకకధిపతి యనుచు
 నీలమేఘునకును నీరూపవతికి

బ్రహ్మసంఘట్టన పరఁగంగనిజము ”

అనిచెప్పి యశరీరి యట్లేగెనంత

మనమునఁబెగఁచొంది మైరావణుండు

నంతకాకారుడై యాగ్రహంబుననుఁ

గోపించియుప్పుడు కొలువులోనున్న

నుతునకు సంకెలు జోడించెనపుడు

నుతుకాళ్ల సంకెలఁ జూడంగలేక

చెప్పితిఁబ్రియములఁ జెలువారనేను

తోడఁబుట్టిననన్ను దుష్టుడై వాఁడు

గోపించినసంకెలఁ గొమరొప్పఁబెట్టి

కడవఁ జేరికినిచ్చి కష్టమార్గమునఁ

బనిపంపు ²సేయించుఁ బవనతనూజ !

నీవు ధర్మాత్ముడౌ నీతిమంతుఁడవు

నినుఁజూచినప్పుడే నిఖిలై కవీర !

¹తమయిరువురువలన. ²కాంతుని పట్టనకడిది కోసమున ధృతి బాసితగఱచి తిని
 యున్నంత. . శేయుండు.

పరఁగంగ నాతపః ఫలమెల్లఁబండ
సంతోషమయ్యె నోళాఖా మృగేంద్ర !
అనవుండు పవనజండా యింతిఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి
మైరావణునిగుఱించి వివరములన్నడుగుట :—

నీవేల వెఱచెదు నీవుత్రుఁదెచ్చి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
పెంపారనాయంతిఁ బెండ్లి నేయింతు
మత్తుఁడై యున్నట్టి మైరావణేశు
జంపుదు దివిజులు సంతోషమండ
రాజులఁగొని తెత్తురభసంబు మెఱయ
నివి నిశ్చయంబని యింతిరో ! నమ్ము
మనుచు ధైర్యముఁజెప్పి హనుమంతుఁడవుడు
“ నతివరొ ! యొకమాట అరమర లేక
చెప్పుమాయడిగెడ సిద్ధంబుగాను
సఖియరొ ! దనుజునిసమయ¹ ముఁజెవుము
మఱియును డక్కిన మంత్రులెవ్వారు
యెవ్వరెవ్వరు వానికిష్ట కృత్యములఁ
జరియించువారల సరగునఁజెప్పు ”
మనవుండు హనుమంతు కనియెదోర్దండి

—: దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును
హనుమంతున కెఱుకఱుచుట :—

“పరఁగ నాతఁడు మహాప్రాణుండుతలఁప

నతవిప్రాణంబు వింధ్యాద్రిపై నుండు
 నేడువాకిళ్లతో నెగుగుచునుండుఁ
 తాపాణముననుండు భ్రమరంబులేడు
 నొండొంటి¹ జూడక యొగిజొచ్చివెడలు
 నరుదుగానందులో నరుగుచునుండుఁ
 బెనగకుండగఁబట్టి పెనచి² యోడించి
 యొక్కటఁజంపక యుద్ధంబులోనఁ
 జావులేదనుమాట సత్యంబునమ్ము
 మదిగాక మంత్రులు సతిబలాధ్యులను
 నేవురఁజంపక యేర్పడఁడతఁడు
 నీకెదురెవ్వరు నిఖలైకవీర !
 యిట్టి బలాధ్యుండు ఈరావణుండు
 పవనజ ! చూచితె పాతాళలంక
 రత్నగోవురములు రమణీయమైన
 బంగారుమేడలు భద్రశాలలును
 రవిసోమవీధుల రంజిల్లుచుండు
 వఃములు చెఱువులు వనజాకరములుఁ
 గెళిగృహంబులు గజశాలలమర
 బహురత్నములతోడఁ బ్రబలమైయున్న
 వాణిజ్యగృహములు వలనొప్పుచున్న
 కోటలు తొమ్మిది కొమరుదీపింపఁ
 గనకంపుకోటయు ³ ఘనమైనవెండి
 రాగికోటలు పుక్కురాతికోటలును
 నిటికకోటయు మఱియనుకకోటయును
⁴నింపులుఁ జెన్నొందు యిత్రళికోట

560

570

ముక్కంటి మెచ్చిన ముత్యాలకోట
 పగడంపుకోటయు ¹ పరంగంగనచట
 మిన్నులతోనంటు మెఱుగుకై వడిని
 కోటకునొక్కొక్క కోటిరాక్షసులు
 ఘనబలులెప్పుడు కాచియుండుదురు
 అట్టికోటలుదాటి యరుగంగవలయు
 వనచరరూపుని వాడు ² పోనీరు
 తొరగాఁగఁద్రాసుచు ద్రొక్కిపోవలయు
 నపుగాన వేరొక్కయాకృతి చాల్చు”

—: హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును చాల్చి

సాతాళలంకను బ్రవేశించుట :—

మనవుండు హనుమంతుఁడతి సూక్ష్మమైన
 ముంగిసరూపంబు ముదమొప్పఁచాల్చి
 కనకపు ³ ఘటములోఁ గరమర్థినుండఁ
 గలశంబు శిరసునఁ గరమర్థి బెట్టి
 పాలుపొంద దోర్దండి పురమువాకిటకుఁ
 జనుదెంచి యాత్రాసుఁ జయ్యనఁద్రొక్కె
 ద్రొక్కినయాత్రాసు తోడనేయెగసె
 వాకిటికావలివాఁడుగ్రుడయ్యె
 నతివేగ బెగడకుమని సాహసమునఁ
⁴ గపిరాజువానిచేఖడ్గంబుఁబుచ్చి
 కొనివ్రేయవాఁడంత గుంభినిఁగూలె
 రక్తాక్షుఁడిలఁగూల రమణిగుంతోష
 కారణు హనుమంతుఁ గనుఁగొనిపలికె

—: మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట :—

“మారుతీ ! వినవయ్య మంత్రులమున్ను
 చంపక యేపనిసాధ్యంబుగాదు
 అనుచు నాదోర్దండి యతి వేగమునను
 మనమార ఘటికుని మాళిగఁజూపె
 నతనిమర్దించిన హనుమంతుడంత
¹ నెసఁగసూదిముఖుని నిలుఁజూపుటయును
 దర్పించివానినుద్ధతి వ్రేసెనంత
 సురసురస్రస్కుచు సూదిముఖిండు
 వడవడవణతుచు వనచరుఁజూచి
 వినవయ్య యిప్పుడు వీరపుంగవుడ !
 వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
 మారాజు పంపున² మన్నీలకొఱకు
 గర్వించి పొడిచిన ఘనమైన ముక్కు
³ టిగినతోడనే వేగవచ్చితిని
 పారినబంటును పంతమా చంప ”
 అనవుండు వాయుజండతనిమన్నించి
 మఱియును గలయట్టి మంత్రులయిండ్లు
 దోర్దండి చూపినఁ దొరకొనిచంపె
 నంతదోర్దండితో హనుమంతుడనియె

590

—: హనుమంతుడుదోర్దండిసుతుడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁ
 జెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట :—

“రాజులెందున్నారు రమ్మణి ! నీసుతునిఁ
 జూపుమా యనవుండు సుదతికొంపోయి

¹ యువున.

² మహిపతులకొఱకు.

³ విరిగినతనకీ తిరిగివచ్చితిని.

కారాగృహంబున గాసిలియున్న
 తనతమాజునిఁ (జూప) దండివిక్రమునిఁ
 'గొమరొప్ప నీలమేఘుఁడు చూచిపలికె
 “ ఇదియేమి ²ఓతల్లి ! యీకవీశ్వరుఁడు
 యెందుండి వచ్చెనో యిటకేలవచ్చె
³సహియింపరాని నీశంకలయేది
 అనిబెగడినఁ జూచి యతివయిట్లనియె,
 “ మనభాగ్యవశమున మనలరక్షింప
 వచ్చినశూరుండు వనచరోత్తముఁడు
 తలఁకనేటికి నీవు తరుచురేశ్వరుని
 పాదపద్మములకు భక్తితో ⁴మ్రొక్కు”
 మనవుండు చనుదెంచి యానీలమేఘుఁ
 డతిభక్తితో ⁴మ్రొక్కుననియె వాయుజుఁడు
 “ ⁵నీవేల వెఱచెదు నీకునేనండ
 పరఁగ నీవురికిని బట్టంబుగట్టి
 మైరావణునినైన మడమణంగింతు”
 ననుచువిశ్వాసంబు నతనికిఁగొల్పి
 “ పాలువుగావాఁడునిక ⁶బొడఁగ నెనేని
 'మన్నించఁడూరకే మార్గంబులేదు
 కానయుద్ధంబునఁగానరాకుండ
 నేపారదొలగుము ⁷యెచ్చటికైనఁ
 గాదేని మర్మంబుగలిగినఁజెప్పు
 మనివానిఁదోడ్కొని యవనీశ్వరులను

600

చూపుట. ²దోర్దండి. ³సఖియరొనికాలిసంకలయేది. ⁴నిజహస్తములమోగించి.
 తనీకకమరియున్న తనిమావాయుజుండు. బొగడనేసి. ⁵మన్నించిస్తూరశరీర
 పెన. ⁶యెడకచూట.

దోర్దండి చెప్పినతోరంపు వేడ్క

¹గనియుక్కు పెట్టెను గరమునఁదాల్చి
వెలుపలఁగొనిపోయి వెలయంగమిమ్ముఁ
గొమరొప్ప నొకకొండగుహలోనదాచి
మనసు²లెస్యగలేక మహివర ! మీరు

యెట్లున్నవారకొ యీమండగమున

నిశిచరమాయల నెట్లున్నవారొ

³తోపదుమదిని సంతోషంబులేక

మండగమంతట మఱియునుదెఱచి

దనుజమాయలచేతఁ దగిలి మీరందు

నలసి నింద్రించెడి యాచండమునను

మెల్ల నేడగ్గరి మేలుకొల్పుటయుఁ

దెలిసి హనుమంతునిఁ దెఱఁగొప్పజూచి

(“యిదియేమి పవనజ ! యిటకురా మనకుఁ)

(గారణమేమని ” కణఁగిపల్కుటయు)

(“మైరావణుండను మనుజుశనుండు)

(తెఱఁగొప్పమిమ్మిటఁ దెచ్చినవాఁడు)

వానిమర్దించెద వలనొప్పజోయి ”

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుట కై

పాతాళలంకనుఁ బ్రవేశించుట :—

అనిపల్కుటయు నయమనుచుదీవించి

మరిమీరుదచుజుని మాయసత్వమున

నిద్రఁగప్పినజూచి నిఖిలధర్మాత్ము

¹మంధహాసాకొరంబుదాల్చి. ²వగలేక. ³చూడక మనసుసంతోషంబుగాదు.

⁴సంబటుగాన.

కీపాటువాటిల్లె నేమనవచ్చు
 ననివిధి దూఱుచు నరుగుచోడనదు
 వాలరోమంబులు ¹వాడిగాజేసి
 పరువడి ²పెట్టెను బదిలంబుచేసి
 కరువలిపుత్రుండు కడునుగ్రుడగుచు
 దివిరియాపురమంత ధీరుడైచొచ్చె.

—: హనుమంతుడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటను
 నూదిముఖుడు మైరావణున కెరుకపఱచుట :—

అటమున్నెలంకలో నీవార్త ³దెలిసి
⁴నూదిముఖుండంతఁజూచి రావణుని
 మొగసాలముదఱ మొఱవెట్టుకొనుచు
 “ దేవ! నేడొకకోతి కేగువమైవచ్చి
 రక్తాక్షుఁబోఁగొని రథసంబు మొఱసి
 మంత్రులనందఱ మడియించిపిదపఁ
 గ్రూరుడై పురములో ⁵గ్రొవ్వయున్నాడు
 దేవదాసపులకు దృష్టింపరాదు
 నీపట్టణముజొర నిఁడెంతవాడు
 చలమున నేవీని జంపనోపుదును
⁶సరయఁజెప్పితి నీకు నసురాధినాథ!
 నాకదురెవ్వరు నరభోజనుండ!”

—: మైరావణుడు వృత్తాంతమెల్లనరసి
 హనుమంతునితో యుద్ధమునకుఁ గలుగుట :—
 అనిన మైరావణుండనగ బెట్టురికి

620

¹ వడిరావు వెట్టి. ² మందసము. ³ లెల్ల. ⁴ నూదిముఖుండనువాడు. ⁵ కేగుచున్నాండు.

⁶ యరుగ.

కరమర్థి రాజులకడ కేగుదెంచి
 వారటలేకున్న వగచిభీతిల్లి
 చనుదెంచి మంత్రుల చావులజూచి
 రయమునఁ బడియున్న రక్తాక్షుఁజూచి
 దోర్దండిఁగానక తోరంపు¹ భీతి
 నీలమేఘుఁడులేని నేరమిఁజూచి
 మనమునఁ గుందుచు మైరావఁబుండు
 కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్పవచ్చి
 చతురంగబలములఁ జయ్యనబిలిచి
 డండనా మకులనుఁ డగఁజూచిపలికె
 “ వింటిరే ! యొకకోతి వెలువకవచ్చి
 కడఁగి రక్తాక్షునిఖండించివైచి
 మంత్రులబొరిగొని మలయుచున్నాఁడు
 కాన నాకపిఁ జంపఁ గదలి పోవలయు
 (ననుచునాజ్ఞాపించి యండఱుఁగూడి)
 సంభ్రమంబునఁజని చయ్యనవచ్చి
 వయ్యాళితోడను వాలుచున్నట్టి
 హనుమంతుఁగనుఁగొని యార్చిపెల్లుబ్బి
 శరవృష్టిఁగురియింపఁ జతురుడై నిలిచి
 బాలముఖంబున వరబాణతతులఁ
 దునియలుగాఁ జేసి తుండించివైచి
 రథముల విడిచి సారథులనుగ్గాడి
 కరిఁగరి²తో వ్రేయ గగనంబుముట్టఁ
 దురగంబుతోడను దురంగంబువేసి
 రథములతో³వైచి రథములఁజదిసి

రథసారథులఁబట్టి రణవీధిఁద్రుంచి
తనవాలమల్లార్చి దర్పించి మెఱసి
పదుల నూలుల వేల బంధించి పట్టి
వసుమతితోడుత వరగర్వమెగుఁగ
తరువులఁగొండలఁ దనరంగఁబెట్టికి
దనుజసేనలమీఁదఁదగ వేసిచంపె

—: హనుమంతుఁడు శతజిహ్వుని రాక్షసులను మడియించుట :—

అంతట శతజిహ్వఁడవలీలఁదాఁకఁ
జెలువొందగావాని జిహ్వలఁబెట్టికి
కడునుగ్రముగ వానిఁ గడ జీవుఁజేసి
యంతటఁబోనీక యాగ్రహంబునను
వెలయరోషము విశ్వజిహ్వనిఁదాఁక
వక్షంబుఁ బొడిచిన వాఁడంతమ్రుగై
రోషించి మఱిఖడ్గరోమునిఁజంపెఁ
గాలదండ్వునిఁబట్టి ఖండించివైచె
'సేనాధిపతి నుగ్రసేనునిఁ జంపె
వజ్రకవచునిమెడఁ వాలమ్ముఁజుట్టి
వసుమతిపై వ్రేసి వానినిర్జించె
ముందట నానూదిముఖుఁ బొడఁగాంచి

640

“ ఓరి! శూరుడనంచు నుదరిపడెదవు
మునుపునాచేతను ముక్కుఁబోనాడి
పిదపను లంకఁబో బిడికి నేనంటి
బ్రతిమాలిఁనంటి పండననుకొంటి
“వెంతవేగంబున నిటువచ్చినావు”

అనివాలమునవాని నదరంటవేసి
 తాఁగల వక్షంబుడన్ని చంపుటయుఁ
¹బొరలివాడంతట భూమిపైఁగూఁలె
 మఱియును గలయట్టి మంత్రినందనులఁ
²బొరిఁగొనియాభంగిఁ బొలియించుటయును
 గోపించిగడఁబుచ్చుకొని దీర్ఘజిహ్వాఁ
 డేవునఁ బఱతెంచి యనిలజఁకాఁకె
 దాఁకిననుగ్రుడై నరుచరేశ్వరుడు
 చేగడతో దీర్ఘజిహ్వానిఁజంపె

650

—: హనుమంతుడు జంబుమాలిని జంపుట :—

నంతటకోపించి¹యాగ్రహంబునను
 నరదంబుదోలుక యాజంబుమాలి
 హనుమంతుఁదాకిన నతిక్లేరుడగుచుఁ
²బవనుజుడేసిన బాణంబులెల్ల
 రయమునఁబొడిచేసి రాక్షసుఁదాకి
³తాలతమాలాదితరువులనపుడు
 ఉరవడి దనుజుపై నొగి వేసివాని
⁴రథము ముక్కలుచేసి రాక్షసుఁబట్టి
 పెనసి వాలముఁగట్టి బిట్టుదట్టించి
 కొనకాలఁబట్టి యాత్రోశింపవాని
 వడిఁద్రిప్పి నేలపై¹⁰వైవగావాడు

¹పోసి నాడంతలో. ²పొరియించుటిభంగి, పొలియించుటయును. ³కొప్పిచ్చిక వియించు
 కొనదీర్ఘ జంబు. ⁴నచపలుండై. ⁵చేలిగడవైచి. ⁶అగ్నిమైయుండు. ⁷పవనుజు
 డేసిన.....ంబులెల్ల. ⁸తాలతమాల నన్నకతరువులాది. ⁹చెక్కటకే
 రాక్షసులబట్టి. ¹⁰వైచివైచుటయు.

తలవ్రయ్యలై పడి ధరణిపైఁగూలె .

—: హనుమంతుఁడు అగ్ని కేతుని బరిచూర్చుట :—

వాడుఁగూలుటఁజూచి వడిఁగోపగించి
కెరలుచునాయగ్ని¹ కేతుఁడు మిగుల
దట్టించినొక భద్రదంతి పైనుండి
శరపరంపరలచేఁ జటుల వేగమున
బలియుఁడై హనుమంతుపైఁగురియింప
నచలుఁడై హనుమంతుఁడా బాణతతుల
బలియుఁడై పొడిచేసి పటురౌద్రగతినిఁ
(దోలియాయేనుఁగ తొండంబుఁబట్టి)
కుదియించి పడ్డవైచెఁగుంభిని మీఁదఁ
²గరినంతఁదెగటార్చి కఱకురక్కనుని
తలపట్టిపడవైచి తన్ని చంపుటయుఁ

660

—: మారుతి మైరావణుల యుద్ధము :—

³గనిరావణుండంతఁ గడునుఁ
గటాకటా ! యీకోతి కడఁ
బొరియింపుచున్నాఁడు పోరి
వీనిఁజంపకయున్న విహితంబు
అనుచుఁగోపాగ్నులు నండంద
ననలార్కసంకాశ మగురథం
వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవైఖరితోడ
మైరావణుఁడు వచ్చి మారుతి
పరఁగంగఁదనతపోబలమునఁజే

తెఱఁగొప్ప వడసిన దివ్యభాణముల
 వర్షంబుగురియ్యకై వడి గుప్పెనవుడు
 కలఁగక ధీరుడై కరువలిసుతుఁడు
 కడలకయున్న యాకారంబుజూచి
¹మైరావణుండంత మదిలోనఁడలఁచె
 కాలాగ్నిరుద్రుడో కడఁగి యావీర
 బ్రదుడో యత్యుగ్రపావకవరుడో !
 ప్రళయకాలమునాటి భైరవుండ²గునో
³ఒనరనుపేంద్రునికుపమింపరాదు
 (ఇతఁడువానరుడని యేనమ్మరాదు)
 అనుచు రాక్షసవీరుడతివిస్మయమున
 నరయచు రాద్రభాణములేయఁదొణఁగె
 సరినాల్గురములు సాధించిమఱియు
 వలనొప్పమారుతి వక్షంబువ్రేయ
 నదితాఁకి వివశుడై నగచరేశ్వరుఁడు
 అంతలోఁ దెలివొంది యాతనిరథము
 కోపించియవలీల కొనినొగల్పట్టి
 యదరంటనేలతో⁴ నణఁచెనాక్షణమె
 విలుఁడునుకలుచేసి వెలయసారథుని
 నుక్కడంగగఁజేసె నుగ్రతమెఱసి
 మరియంత విరఘుడై మైరావణుండు
 గడఁబుచ్చుకొని వచ్చి కరువలిసుతుని
 వడలకవ్రేసిన వనచరోత్తముఁడు
 వడిమొగ్గి ధృతిదూలి వలనొప్పలేచి

¹ కలకమైరావణుడపోయదొణి. ² జొకాని. ³ వొనరకుపేంద్రుండనివుప. ⁴ నడలిసి.

⁵ మెనకాణ

గదరెండుతునుకలుగాచేసివిటిచి

మెఱసివాలముచేత మెడఁజాట్టిపట్టి
భూమిపై నడఁచియుఁ బొరలించిదనుజ
తలవ్రక్కలుగఁగొట్టి ¹దట్టించినిలిచె,
అంతమైరాపణుండత్యుగ్రుండగుచుఁ
బఱతెంచియూర్చినఁ బవననందనుడు
²రయమునవీడ్చొక్క రాక్షసుండేము,
యనుచుఁగోపముతోడనాతనిఁదాఁకె
బెనసియత్యుగ్రుండై పేర్చివాలమునఁ
దడయక ధీరుండై తఱచిరాఁదిగిచి
చలమున నిర్జించి చట్టలఁబాపి
సంధులు విఱిచియు శల్యముల్ పెఱికి
శల్యంబులొకవంక చట్టలొకవంక
సంధులుచట్టలు సరినాల్గుదిశలఁ
జీకాగుపడ వైచి చలఁగి యార్పుటయు
నంతలోపలవాఁడు అతిరథసమున
నార్చిముందటనిల్వ నావాయునుతుఁడు
మాయావివీడని మదివిచారించి
“ ఓరి! సహింపరా! ఉగ్రదానవుండ!
చెలువొంద నీమాయా ³జీల్చివైచెదను
యేలగర్విం చెదవింక నాయెదుట
బ్రతికిపోయితి వేనిబంటు ⁴నేననుచు. ”
రయమునఁబఱతెంచి రాక్షసుఁదాఁకె
దాకినవాడంత దర్శించిపల్కె

¹రక్షించి. ²రయమునవిండొక్క రాక్షసుండొకొని ³సంహ్వరించెదను. ⁴కాదనుచు.

“ వనచరాధను ! నీవు వసుమతిమీఁదఁ
 బంతంబులాడెదు పగవారియెదుట
 హరిహరాదులకై న నజనకునైన
 దిప్పలకులకై న దేవేంద్రుకై నఁ
 గాలాంతకులకై నఁ గదనరంగమున
 నొనరంగఁ బొసఁగదు యోరి ! నన్నదురఁ
 గొనకొని ప్రేలెదు కోరినీవెంత
 నీసత్వ మరయంగ నేనుంటిగాని
 నీవెంతరా ! ఓరి ! నిమిషంబులోనఁ
 గదిసి మ్రొంగెద నిన్నుఁగరుణఁబోవిడిచి ”
 యనుచునుద్ధతితోడ హనుమంతుడాకి
 యొడిసికై దువఁగొని వారణాసువెటికి
 ఝంకెలుహుంకృతుల్ సరి నెగుడుచుండ
 నట్టహాసంబులు వార్పులు చెలఁగ
 మరిహనుమంతుండు మైరావణుండు
 రయమునబోరాడి రావణుఁబట్టి
 దవడలఁ దెగఁదన్ని దంతముల్ పెటికి
 కండలఁ దెగఁగోసి కఱకురక్కసుని
 యముకలు ప్రేవులు యేవుతోఁజిదిపి
 మాంసరక్తంబుల మజ్జమేధముల
 వడిచూర్ణములుఁజేసి వసుమతిమీద
 వెనఱల్లి సరిలేని వేడుకతోడ
 సమసెరావణుడని సంతోషమంది
 మారుతసుతుఁడెఁగ మైరావణుండు
 అప్పుడు చనుదెంచి యార్చిబిచ్చెగసె,

కలకలనవ్వి యక్కరువలి సుతుఁడు
మదిలోన వెఱగఁది మాయావిఁజూచి.

“ పాలుపొంద దురములో భుజబలంబునను

నెంతబల్లిదునైన ¹ నెదిరింపవచ్చు
చచ్చియుఁజావఁడి చపలరాక్షసుఁడు
యేమిసేయుదువీని నెట్లు ² వధింతు.”

అసియిట్లు జింతించు ననిలజఁజూచి
యంతరంగంబున నతివ దోర్దండి
మారుతతనయుఁడు మైరావణుండు
నేకాంగులై పోరి మెంతయునలసి
నివ్వెఱఁగందుట నిజముగాఁజూచి
యచ్చటఁ జనుదెంచి యావాయుసుతునిఁ
గనుఁగొనిపలికె నాకాంతదోర్దండి
మారుతాత్మజ! వీనిమాయలఁబొంది
కాలదత్తునిసుతుఁ గణనరంగమునఁ

బొడఁజూప వలదని బుద్ధిగాఁజెప్పి
యేకాకియితనితో నేలపోరదవు

చలమునవీడేల చచ్చు యుద్ధమున
మర్మంబుఁజెప్పితి మఱచితివీవు

(అనఁదనమనమున నతివనుబొగడి)

కరమర్థిఁదెలిసి యాకరువలిసుతుఁడు.

పాలుపొంద గిరి ³ గూర్చి పోయేటియవుడ

మదిలోనఁజింతించి మారుతాత్మజాని

మదమునఁబలికె నామనుజభోజనుఁడు.

710

“ ఓరి! వానర! నీవుయొంటి నా పురముఁ
 జొచ్చితివెఱవక శూరత మెఱసి
 యదియునుఁగాక నీ వాహవంబునను
 (నాతోడఁ బోరుట యలవియేనీకు)
 నీరేడుజగములు యేవుమై నిలువ
 హరిహరబ్రహ్మదులాదిగాఁగలఁగ
 దేవతాదులనెల్ల ధీరతమెఱసి
 బవరంబులోఁదొల్లి పడఁద్రోసినాఁడ
 వలనుప్ప ననుగెల్వవనచర! నీకు
 నలవియె తలపోయ నజ్ఞానబుద్ధి!
 పోరఁజూచెదవింకఁ బాలియకఁబొమ్ము ”
 అనవుండు కోపించి యావాయునుతుండు
 మాయావిదెసఁజూచి మరికోపగించి

“ ఓరి! పాపాత్ముడ! ఉపమింపరాని
 తరుచరసేనాబ్ధిఁడగ మోసపుచ్చి
 దళకంతు పనువునదానవ! నీవు
 రాజులఁదెచ్చితి రభసంబు మెఱసి
 అనుచు గర్వించెద వాత్మలోనీవు
 (మొగతన మిదియానె మూర్ఖతఁ
 చెలువొంద వానరసేనపై వచ్చి
 తెఱఁగొప్ప రాజులఁ దెచ్చితివేని
 మగవాఁడవనవచ్చు మహిలోననిన్ను
 నెఱుంగకుండఁగఁగుక్కయిలుఁ జొచ్చినట్లు
 ఘనులనిక్కడఁదెచ్చి గర్వించినావు)

నీపాటుఁజూడవు నీవుత్రుళ్లెదవు .
 ధరణిజఁ దెచ్చిన దశకంధరుండు
 తలలుకుప్పలుగాఁగఁదాఁగూలుచుండుఁ
 జలమున నినుఁజంప సమకట్టినాఁడు
 (కూపానఁ) బడనుండఁ గొమరొప్పుడనదు
 వెనుకవానికిఁ జేయివెసనిచ్చినట్లు
 గులమును 'జెఱచిన కుశ్శిత్రుండతఁడు
 చెలువొందవానికై చెడితివి నీవు
 పాలుపొందరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి
 నావానివలెవచ్చి నను మోగువుచ్చి
 నీచావుఁగానక నీవునేఁడిట్లు
 నీపాలవిధిదప్పె నేనేమిసేతు
 పాలుపొందగా నిన్నుఁ బొగడకొనకవు
 మాయావి నీతోడ మాటలేమిటికి
 నీలావుఁబరికింప నేనుంటిగాక
 నీవెంతరావోరి ! నినుఁ దోకఁగట్టి
 పొలియింతు దివిజులు పొగడుచునుండ
 నీమాయలన్నియు నీరుగావింతు''
 అనుచు వాయుజుఁడట్టహాసంబుఁ జేసి
 యొడిసికై దువఁగొని యుగ్రత మెఱసి
 మల్ల యుద్ధంబున మడమెల్ల నణఁచి
 తనవాలముఖమున తాఁజుట్టిపట్టి
 పెనచిరాఁదిగిచియుఁ బెంపొనరించి
 హుంకారరవమున నుర్వీకంపింపఁ

780

740

గరువలినుతుడంతఁ గరమప్పళించె
 నీభంగిఁడమలోన నిద్దఱుఁబెనఁగఁ
² బాయుచుఁకూడుచు బాహుదండముల
³ వేయుచుఁ బాయుచు విఱిగిపారుదురు
 పిడికిళ్లఁబాడుతురు పృథులవేగమున
 నార్పులుబొబ్బలు నట్టహాసములు
 ఘంకెలు హుంకృతుల్ సాహసంబులునుఁ
⁴ డమలోన దిక్కులు తగులుకొన్నట్లు
 గొండలలోరెండు కొండలుగ్రతను
 దట్టించియుద్ధతిఁ దాఁకినయట్లు
 బోరాడిరిద్దఱు బోలురాజేంద్ర !
 వెలయమీకెఱుఁగింప విస్మయమయ్యె
 నేమనిచెప్పదు నినకలాధీశ !

—: హనుమంతుడు మైరావణుని సుంహరించుట :—

హనుమంతుడంతలో నతిరాద్రవృత్తి
 మైరావణు' బట్టి మానంబువుచ్చి
 ముక్కులుఁజెవులును మొదలంటఁజిదిమి
 తనరంగతనరోమతతులచేనతని
 సంధిసంధికీగట్టి ¹ సత్త్వంబుమెఱయ
 మెయిఁగట్టి కాలితో మెడలరాకుండ
 సర్వఘాయువులును ² సరగొప్పఁగట్టి
 పరఁగ వింధ్యాచలప్రాంతంబునందు
 నొకకాలువెట్టి వేరొక్కకాలనతని

750

¹ గాలితనూజాండు. ² పాయుదురుకూడుదురు. ³ వేయుదురు పాయుదురు. ⁴ దిక్కులు
 తమలోనధిక్కున్నయట్లు. బలమెల్లబుచ్చి. చదరకుండగగట్టి.

మెడఁద్రొక్కిపట్టి యామేరువునందు
 వరబలంబునఁజేసి ¹వాడుస్వజీవ
²మక్కడదాచిన యాగుండుఁజూచి
 దోర్దండి చెప్పిన తొట్టిమార్గమున
 నెఱ్ఱని తుమ్మెదలేడు వాకిళ్లు
 జొచ్చుట ³నొక్కటఁ జోద్యంబుఁజూచి
 యాతుమ్మెదలఁబట్టి యనయనొక్కటనుఁ
 బట్టిచంపకవీని ప్రాణముల్ వోవు
 పట్టిననొండొంటి పారిపోయెడిని
 యేభంగిఁబట్టుదు (నేమి నేయుదును)
⁴అనియిట్లు జింతించి యనిలజఁడంత
⁵గుండుతో (డనువానిగుల్లంగఁజఱచె)
 (చఱచినం) తటవాడు చయ్యననచటఁ
 గడలక మెడలక కడచినయట్లు
 బలువిడి ధరఁగూలి ప్రాణముల్ విడిచె.
 పిడుగు ⁶వడినఁగూలు పృథివీధరంబు
 పగిది వసుమతిపైఁబడియె రావణుడు
 అప్పుడు రణభూమి యతిభీకరమున
 మోములుశిరములు ముక్కుడొక్కలును
 దుండంబులుఁజెవులు తునియలై పడ్డ
 కరులు తురగములు ఘనముగా మడియఁ
 గొఱప్రాణములతోడఁ గూడినభటులు
 మేటిరాక్షసులును మీన్నులుముట్ట
 నాడెడు నట్టలు నడలు భూతములు

760

¹ అశంకునకవ. ² యందుతోదాచినాగుండుచూచి. ³ యొక్కట సాధ్యంబు.

⁴ తనమనమునచింతించి మారుతియంత. ⁵ గుండలతో నెమనకూట.... ⁶ పగిది.

పాడెడు ధాకినుల్ భైరవంబెసంగ
 మాంసరక్తములకు మఱిగి భూతములు
 పారుచుఁ దారుచు ¹భ్రమసి యాడుచును
 నేపార రుధిరంపుటేటి లోపలను.
 నీదాఁడుచును మదికిచ్చలంబై న
 హాహారవంబుల నానందతతుల
 నంజుల్లు మెక్కుచు నావాయునుతునిఁ
 బొగడుచుండెను మహాభూతసంఘములు
 పరగనత్తలకునుఁ బడుచుకోడండ్లు
 వండఁదఱిగినరీతి వడినుండెరణము.
 అప్పుడానందించిరళిల దేవతలు,
 పరఁగంగ హనుమంతుపైఁ బుష్పవృష్టి
 నరుదుగాఁ గురియించి రాకాశమునను
 దీవించిరప్పుడు దేవతలెల్లఁ
 బాతాళవానులుఁ బ్రస్తుతిఁజేయ
 వెలయంగనహిరాణి వేయివిధముల
 నరుదుగాఁబొగడె నాహనుమంతులావు.

770

—: మాతంగి విలపించుట :—

అంతరావణపత్ని యడలుచువచ్చి
 తనపతి మీఁదను దామొదుకొనుచుఁ
 “జోయి తేరావణ | భువనైకవీర |
 చెప్పిన నామాట చెవిసోకనీక
 పొలుపొంద రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి

¹ పరిణమింపుచును.

² హాహార సాలార వగ్రములానందతతుల.

³ పరంగనంతలీకు

నీపాలివిధి తప్ప నేనమి నేతుఁ

బరఁగరాఘవుతోడి పగవలదంటఁ

బవనజండ్లెన బ్రతుకనీడంటఁ

(గనితెచ్చి) నీచావుఁగానలేవైతి

నీపనియిట్లుండ నేమనవచ్చు

నక్కడిదశకంతుఁ డక్కడిచెలమి

మదిమదినుండి నీమదమార్పుకొంటి

తనకునక్కడిదిక్కు దానవాధీశ !”

(అనివేయి) భంగులనడలుచుండఁగను

సుతునిఁదోడ్కొనివచ్చె (సుదతిదోర్దండి)

(పరఁగంగ) హనుమంతు పదములకెఱఁగి

సురకంటకునిచావుఁ జూచి శోకించి

మాతంగిమూరార్చి మైరావణునకు

నగ్నిసంస్కారంబులమరంగఁజేసి

మువ్వురుహనుమంతు 'ముండఱనిలువ

780

హనుమంతుఁడు మాతంగి మూరార్చి నీలమేఘ రూపవతులకుఁ

బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁ గట్టుట :—

మారుతసుతుఁడంత మాతంగిఁజూచి

” కరమర్థి శ్రీరాముకారణంబునను

మదమత్తుఁడైచచ్చె మైరావణుండు

కరమర్థి నాతఁడు కనియెస్వర్గంబు

నటుగాన వెఱవకుమతివరో! నీవు

నీదుమేనల్లుఁడు నిజధర్మపరుఁడు

విష్ణుభక్తుఁడు మహివినయపరుఁడు
 అతనికి నీకూతు నారూపవతినిఁ
 (బెంపు మీరఁగనిచ్చి పెండ్లి గావించి)
 చెలువొండగాబంధు జనులునుఁగూడఁ
 బాలుపొంద సౌభాగ్య భోగసంపదల
 ననుభవింపుమగాక యడలకు''మనుచు
 మాతంగిశోకంబు మాన్పియంతటను
 మంత్రులహితులను మరిపురోహితులఁ
 బరఁగంగఁబిలిపించి పవననందనుఁడు
 నీలమేఘునిఁదెచ్చి నిజ¹ సదనమున
 నారూపవతికన్య ననురాగముననుఁ
 బాలుపొందనతనికిఁ బెండ్లి నేయించి
 పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
 శ్రీరామనామము చెల్లనందాఁక
 చెలువొండరాజ్యంబు సేయుమీవనుచుఁ
 బొందుగానతనికి బుద్ధులుఁజెప్పి
 తెఱఁగొప్ప బహువిధ దీవనలిచ్చి
 ధర్మంబు దయయును దగవునుహితవు
 మరిసీపుతప్పకు మంత్రులబుద్ధి
 నతిభక్తి² వినుమంచు నతనికిఁజెప్పి
 మానంబుఁగాచిన మగువదోర్దండిఁ
 బిలిపించినతిభక్తి³ఁ బ్రియములుఁబలికె
 "నరుదుగానీ⁴తోన నాడినమాటఁ
 జెల్లించితిని''యని చెప్పియాత్మణమె

790

∴ హనుమంతుడు రామలక్ష్మణ సహితృడై మత్స్యవల్లభుని
సాహాయ్యమునఁగొలనుదాటి వానరసేనలఁగలియుట :—

వారలవీడ్కొలిపి వాయునందనుడు
కరమర్థిరాజుల కడకేగుదెంచి
మహిన్ ప్స(నాయుక్కు) మండసంబూడ్చి
పొలుపొండ నాదివ్య (పురుషుల) జూచి
మెల్ల నేవారలు మేల్కొనకుండఁ
దనదుహస్తంబునఁ దాఁగొనివచ్చి
(మారుతతనయుండు మత్స్యవల్లభుని)
(తలచెనంతటవాఁడు తడయకవచ్చి)
ముదమొప్పఁ దనతండ్రి ముండటనిలిచి
సరగరాజులజూచి సంతోషమంది
రాజులఁడంద్రీని రయమున మెఱసి
వీవుపై నిడుకొని వివులసత్వమునఁ
గొమరొప్పుగా¹వారిఁ గొలనుదాటించి
• ధరుణీశులనుదించి దండంబుఁబెట్టి
హనుమంతునకఁ మ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
తండ్రి! యెక్కడనైనఁ దరియైనచోటఁ
దలఁచిన వచ్చెద దనరంగవేగ
ననిచెప్పిమగుడ వాఁడత్రోవఁదనియె
వాయునందనుడంత వసుధీశవరుల
వలనొప్పుఁగొనివచ్చి వనచరసేనఁ
గలియంగవచ్చినఁ గపివరులెల్ల
నుగ్రీవుఁడాదిగా సారదివానరులు

800

నేపారననిలజ కెదులుగావచ్చి
 పదివేలభంగులఁ బ్రస్తుతిఁజేసి
 కొనిపోయిమిమ్మునుఁ గుశశయ్యమీఁద
 నునుపనఁతటిలోనె యుదయించెనినుఁడు,
 అనియిట్లు మునివరుఁడనిలజమహిమఁ

810

∴ శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతునిఁ బొగడుట :—

జెలువొప్ప వినుపింప శ్రీరామచంద్రుఁ
 డానందమునుఁబొంది యామునీశ్వరుని
 పాదపద్మములకు భక్తితోఁమ్రొక్కి
 సంయమిశ్వరుఁజూచి సంతోషమంది

“నాఁడునిద్రింపుచు నాలోననిట్టి
 బావంబుతోఁ చగా భయమందిచూచి
 (గుహఁబోలు) చోటికి కొనిపోయి నట్లు

.....

.....

.....

మీరుచెప్పంగ సమీరనందనుని
 బంతంబువినఁగలె ఫలమయ్యెనాకు.”

అనిహనుమంతుని నతివేడ్కఁజూచి

²కరముననుండెడు ఘననవరత్న

హారంబులన్నియు నరయఁగనిచ్చి

బహురత్నచయమగు పథకంబుఁబెట్టి

చెలఁగి కిరీటంబు శిరసుననుంచి

మన్నించికొగిట మానుగాఁజేర్చి.
 వాయుతనూజుని వలనొప్పజూచి
 “తెఱఁగొప్ప నీలాపు తెంపుగాఁజేసి
 దానవాంబుధి ¹దాటి ధరణిజఁగొనుచుఁ
 జేలువొప్ప రాజ్యంబు సేయంగఁగలిగెఁ
 గ్రమమొప్ప సిద్ధించుఁగ్రతు కోటిఫలము
 అటుగాననీవు నాయర్థాసనమున
 గూర్చుండు ²మనిలజ! కోర్కెదీపింప”
 అనిపల్కి రఘురాముఁడా మునికనియె

820

“మునినాథ! వానరముఖ్యుండు నేనుఁ
 బొత్తునఁగుడువక పాసఁగదుమనసు”
 అనవుండు మునినాథుఁ డతిసంతసమున
 శ్రీరాఘవేశ్వర! శ్రీరామచంద్ర!
³వారిధిగాంభీర్య! పరమేరుధైర్య!
 పాతకారులు యెల్ల భస్మమైపోవుఁ
 కలఁచినంతట వారితలఁపు సిద్ధించు
 మీకృపఁబొందె సమీరనందనుఁడు
 యాతనిఁడలఁచిన నెల్ల కార్యములుఁ
 బడయుదురటుగాన భానుకులేశ!
 అటుగాననీవిట్లు.....
భంగులనమ్ము నీశ్వరుఁడు,
 పరఁగశ్రీరామునిఁ బ్రస్తుతిసేయ
 మ్రొక్కి హనుమంతుండు మునివరుకవుడు
 నద్భక్తి.....గాఁగమెఱఁగి

¹గాడచి. ²మనవుండు. ³వరనిధిగాంభీర్య మేరుధైర్య. ⁴మీకృపబడశిస
 మిహీరనందనుండు.

. మోరకంకణములుమా.....,
 పట్టుపచ్చడముఁ
 గట్టంగ నిచ్చినకడు భక్తితోడ
 ధనముదాన్యంబులు.....,

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	వేగఁ	వేగ
4	2	రంజిల్ల పజ్జను	రంజిల్ల బజ్జను
„	3	మొదలుగా పరమహర్షమున	మొదలుగా బరమహర్షమున
„	15	రంజీల్లుచున్న	రంజిల్లుచున్న
„	24	జెలగి	జెలఁగి
5	15	వీరులతోడ	వీరులతోడ
„	21	సుగ్రీవుఁడాదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
„	23	కరమర్థి	కరమర్థి
7	3	గరమర్థి	గరమర్థి
„	4	వెరఁగొప్ప	వెరఁగొప్ప
„	6	దరుచర్లతోడ	దరుచర్లతోడ
„	7	వెలయు	వెలయ
„	21	చతురుఁడై	చతురుఁడై
8	5	బ్రహ్మస్త్రనిహతికిఁబద్ధుడై	బ్రహ్మస్త్రనిహతికిబద్ధుఁడై
9	6	వేదనబొంది	వేదనఁబొంది
10	6	జంచలిఁపకలావు	జెంగలిఁచుచులావు
„	21	యాతెరంగంతయు	యాతెఱంగంతయు
„	8	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠుఁడు
12	6	సిద్ధిఁచు	సిద్ధిఁచుఁ
„	7	పరఁగ	బరఁగ

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	15	యతనికొంగిట	యతనికొంగిట
14	11	నెఱంగి	నెఱింగి
„	16	బగవారికొంగుడె	బగవారికొంగుడె
15	3	యెరుంగ వే	యెఱుంగ వే
„	7	నెఱంగన	నెఱింగిన
„	17	పరంగంగ	పరంగంగ
„	20	ధనుజాధివాధ !	దనుజాధివాధ !
16	2	గోరెడువాఁడు	గోరెడువాఁడు
„	11	బరంగంగ	బరంగంగ
„	17	నీవార్తపుత్తేరనచట	నీవార్తఁబుత్తేరనచట
23	14	కొమరొప్ప	కెఱంగొప్ప
24	14	పగవానిపోగడెడు	పగవానిఁబోగడెడు
25	11	అనగ	అనఁగ
„	21	తాల్చి	తాల్చి
„	23	గాననినిప్పుడు	గాననిప్పుడు
26	7	నెఱుయంగ	నెఱయంగ
„	20	ముఱ్ఱువిరిగిన	ముఱ్ఱువిరిగిన
27	3	యిదియేమి	నిదియేమి
„	14	తాకి	తాకి
28	13	మైరావణుఁడు	మైరావణుఁడు
„	17	శరణువేడిన	శరణువేడిన
„	18	గావంగ నేరదితఁడు	గావంగ నేరదితఁడు
„	20	యాత్యభంధుఁడవు	యాత్యబంధుఁడవు
29	23	బరంగంగఁజెప్పి	బరంగంగఁజెప్పి

పుట.	పంక్తి.	తప్పి.	ఒప్పు.
80	7	యెల్లెఱుగవచ్చు	యెల్లెఱుగవచ్చు
„	8	కానిమాటలు	గానిమాటలు
81	10	బరగనిద్దఱను	బరగనిద్దఱను
32	15	మఱసింది	మఱసింది
33	5	నాగ్రహంబొంద	నాగ్రహంబొంద
„	6	నుగ్రీవుడు	నుగ్రీవుడు
85	11	నన్నను	నన్నను
40	12	చెడఱకపోవ	? చెడఱకపోవ
„	20	వాయునందనుడంత	వాయునందనుడంత
41	16	వృత్తాంతమెల్ల	వృత్తాంతమెల్ల
46	9	పురవిధి	పురవిధి
47	22	అంజనేయుడు	అంజనేయుడు
„	23	వృత్తాంతమును	వృత్తాంతమును
„	24	అనియిట్లుపలుకుచు	అనియిట్లుబలుకుచు
51	9	మైరావణేశు	మైరావణేశు
54	9	సూదిముఖిండు	సూదిముఖండు
57	6	ధీరుడై	ధీరుడై
59	16	సేనాధిపతి	సేనాధిపతి
„	17	వజ్రకవచునిమెడక	వజ్రకవచుమెడక
60	18	దాకిన	దాకిన
61	15	గడునుగ్రుడగుచు	గడునుగ్రుడగుచు
62	7	భద్రుఁడో	భద్రుఁడో
„	17	యవలీలగొనినొగల్	యవలీలగొననొగల్
63	1	తునుకలుగొచేసి	తునుకలుగాజేసి